

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Ikääntyneen kunnioittava kohtaaminen palvelutalossa

Pia Ranta

Sosiaalialan opinnäytetyö
Seniöri- ja vanhustyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2009

Tekijä(t):	Pia Ranta
Opinnäytetyön nimi:	Ikääntyneen kunnioittava kohtaaminen palvelutalossa
Sivuja (+liitteitä):	52 (+1)
Opinnäytetyön kuvaus: Työssäni olen tarkastellut ikääntyneen kunnioittavan kohtaamisen toteutumista palvelutalossa. Aiheen valinnan taustalla ovat julkisen keskustelun herättämä mielenkiinto vanhusten kohtelusta laitoksissa, sekä henkilökohtaiset kokemukset palvelutalossa tehdystä työstä ja niistä kehittämisen kohteista, joita työssä havaitsin. Näkökulmaksi valitsin työntekijän näkökulman, eli mitä he ymmärtävät kunnioittavalla kohtamisella ja miten he sitä työssään toteuttavat.	
Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Ikääntynyt ja vanhus tarkoittavat työssäni yli 65-vuotiasta, arjessa apua tarvitsevaa henkilöä. Ammatillainen, työntekijä, tai palvelutalon henkilökuntaan kuuluva, on sosiaali- tai terveydenalan ihminen, joka työkseen on tekemisissä palvelutalon asukkaiden kanssa. Palvelutalo on pieni, hoidollinen yhteisö, joka tarjoaa kuntoutumis- ja asumispalveluja. Sosiaali- ja terveysministeriön Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen (2008) mukaan kunnioittava kohtaaminen muodostuu seuraavista periaatteista: itsemääräämisoikeus, voimavaralähtöisyys, oikeudenmukaisuus, osallisuus, yksilöllisyys ja turvallisuus.	
Metodologinen esittely: Opinnäytetyöni perustuu laadulliseen tutkimukseen. Tutkimukseni kohderyhmänä on palvelutalo Kemissä, jonka henkilökunnasta (teema)haastattelin kahta asukkaiden kanssa päivittäin tekemisissä olevaa hoitajaa. Tarkoituksena oli selvittää kuinka hoitajat työssään toteuttavat kunnioittavan kohtaamisen periaatteita. Aineiston järjestelin haastattelussa käytettyjen teemojen mukaan, jotka ovat Sosiaali- ja terveysministeriön Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa (2008) mainitut kunnioittavan kohtaamisen periaatteet: itsemääräämisoikeus, voimavaralähtöisyys, oikeudenmukaisuus, osallisuus, yksilöllisyys ja turvallisuus. Haastatteluaineiston analysoinnissa analysointimenetelmänä olen käyttänyt sisällön analyysiä.	
Keskeiset tutkimustulokset: Laitosasuminen asettaa haasteita kunnioittavan kohtaamisen toteuttamiseksi, koska kyseinen asumismuoto vaatii yhteisöllisyyttä, jolloin yksilöllisten tarpeiden huomiointi on vaikeampaa. Lakiperusteiset asiat, esimerkiksi tietojen luovuttamisesta ja asiakasmaksuista, toteutuvat. Koulutuksella lisättäisiin henkilökunnan valmiutta kohdata erilaisia asiakkaita. Asukkaiden korkea ikä haastaa kuntouttavan työotteen toteutuksen, koska tavoitteita työotteelle ei ole katsottu korkean iän vuoksi tarpeellisiksi asettaa. Kunnioittavan kohtaamisen toteuttaminen vaatii hyväntahtoisuutta vanhustyöntekijöiltä, koska spesifiä lakia ei ole. Herkkyys asukkaiden kohtamisessa työntekijöiden osalta on tärkeää, mutta se ei saisi näyttäytyä asukkaille välinpitämättömyytenä. Palvelutalossa on joitakin turvallisuuspuutteita, erityisesti kynnykset aiheuttavat vaaratilanteita. Halua kunnioittavan kohtaamisen periaatteiden vielä paremmaksi toteuttamiseksi voisi olla, mutta käytäntö ja henkilöstöresurssit eivät anna myöten.	
Johtopäätökset: Haastavuus periaatteiden toteuttamiseksi ei välttämättä johdu työntekijöistä, vaan yhteiskunnan arvostuksen puutteesta. Kunnioittavan kohtaamisen rakentaminen lähtee korkeampien tahojen arvostuksesta, jonka he näyttävät panostamalla vanhustyöhön. Näin jokaisella yksilöllä on mahdollisuus toteuttaa työtään hyvin. Yksilöllä on viimekädessä vastuu työnsä laadusta. Tämä varmistetaan palkkaamalla vanhustyöhön siihen koulutettuja ihmisiä. Vanhustyötä selkeyttäisi vanhuslaki.	
Asiasanat: ikääntynyt, kunnioittava kohtaaminen, palvelutalo	

Author(s):	Pia Ranta
Title:	The respectful encounter of the elderly in service accommodation
Pages (+appendixes):	52 (+1)
<p>Thesis description: In my bachelor's thesis I have examined how the respectful encounter is actualized in a retirement home. The reason why I chose to do my thesis about this subject relates to the public discussion on the state of geriatric work in retirement homes here in Finland. The public conversation has pointed out some faults in geriatric work I also noticed some faults when I was working in a retirement home. I chose to look at the issue from the point of view of the staff. What do the workers understand by the phrase "respectful encounter" and how do they put it into practise.</p> <p>Theoretical summary: The terms "elderly" and "senior" mean a person who is over 65 years old and needs help in everyday life. "A professional" or "a worker" or "a member of the personnel" means a person who has been educated to work in social services or in health care. This person works with elderlies in retirement home. "Service accommodation home" is a small caring type of a community that provides rehabilitation and residential services. The Ministry of social affairs and health has made a Quality recommendation for services for older people (2008). In this quality recommendation "Respectful encounter" concludes: autonomy, activating seniors own resources, justice, participation, individuality and the seniors' safety.</p> <p>Methodological summary: My thesis is grounded on qualitative research. I (theme) interviewed two workers in a service accommodation home in Kemi. Then I organized the interview material by the dominating themes concerning respectful encounter from the Quality recommendation for services for older people (2008) made by Ministry of social affairs and health: autonomy, activating seniors own resources, justice, participation, individuality and seniors' safety.</p> <p>Main results: Residential care sets challenges to the respectful encounter, because it includes some form of communality. Because of that it is more difficult to take notice of every individual need. Matters based on law, e.g. regulations of customer fees, are fulfilled. Preparedness to encounter different types of clients could be increased by education. Putting through the rehabilitative method is challenged. The reason is that targets have not been set because of the high age of the residents. Implementing the respectful encounter demands goodwill from the personnel, because there is no specific law concerning the geriatric work. Sensitivity when encountering the residents is important but it should not be shown as disregard. There are some safety faults in the retirement home; especially thresholds cause some safety risks. There might be will to put respectful encounter principles into action even more but then it comes down to the matter of practices and resources.</p> <p>Conclusions: The challenge of actualizing these principals is not always on the hands of the personnel. The challenge is in the lack of respect from the society. Building the respectful encounter starts from the policymakers on the top of the society. How do they show their respect towards geriatric work. At the end it comes down to the fact that how good is it even possible for an individual worker to perform his/her work. Every individual has his own responsibility of the quality of his/her work. This is to be ensured by hiring educated people in geriatric work. There is a need for a law concerning geriatric work.</p>	
Key words: elderly, respectful encounter, service accommodation home	

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 METODOLOGINEN OSIO	7
2.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄT	7
2.2 TUTKIMUKSEN KOHDE JA TUTKIMUSMENETELMÄT	8
2.3 OPINNÄYTETYÖPROSESSI	9
3 KÄSITTEITÄ	12
4 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	14
4.1 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN KUNNIOITTAMINEN	14
4.2 SEKSUAALISUUDEN HUOMIOONOTTAMINEN	15
4.3 TUTKIMUKSEN TULOKSET	16
5 VOIMAVARALÄHTÖISYYS	21
5.1 IKÄÄNTYNEIDEN OMISTA VOIMAVAROISTA LÄHTEMINEN JA ITSENSÄ TOTEUTTAMISEN MAHDOLLISUUS	21
5.2 TOIMINTAKYVYN KOLME OSA-ALUETTA	22
5.3 TUTKIMUKSEN TULOKSET	25
6 OIKEUDENMUKAISUUS	28
6.1 LAISSA MÄÄRÄTTYÄ	28
6.2 TUTKIMUKSEN TULOKSET	29
7 OSALLISUUS	32
7.1 OMATOIMISUUDEN JA OMANARVONTUNNON TUKEMINEN	32
7.2 TUTKIMUKSEN TULOKSET	33
8 YKSILÖLLISYYS	36
8.1 ELÄMÄNKOKEMUKSEN HUOMIOON OTTAMINEN	36
8.2 HENGELLISYYS JA MONIKULTTUURISUUS	37
8.3 TUTKIMUKSEN TULOKSET	38

9 TURVALLISUUS	41
9.1 HENKILÖKOHTAISEN KOSKEMATTOMUUDEN, LOUKKAAMATTOMUUDEN JA YKSITYISYYDEN TAKAAMINEN	41
9.2 YMPÄRISTÖN VIIHTYISYYDEN JA TURVALLISUUDEN LUOMINEN.....	42
9.3 TUTKIMUKSEN TULOKSET	43
10 POHDINTA	47
LÄHDELUETTELO.....	50
LIITTEET	53
LIITE 1. TEEMAHAASTATTELURUNKO	53

1 JOHDANTO

”Suomalaisen sosiaali- ja terveyspolitiikan julkilausuttu tavoite on, että kaikilla kansalaisilla on oikeus saada hyvää hoitoa ja palvelua niitä tarvitessaan.” Ikäihmisiin liitettynä tämä periaate on viime vuosina kyseenalaistettu. Mediassa on ollut paljon uutisia tähän liittyen, mikä on lisännyt mielenkiintoa aiheeseen. Erityisesti pinnalle on noussut keskustelu ikääntyneiden kohtelusta palvelutaloissa. ”Ikäihmisen kunnioittava kohtaaminen” on yksi tärkeä periaate, jonka varaan hyvä hoito ja palvelu osaltaan rakentuvat. (Taipale & Vaarama 2002, 3.) Tutkimalla tätä yhtä tärkeää osa-aluetta sain keskittyä sellaiseen asiaan, joka minua todella kiinnostaa, ja jonka hallitsemisessa vielä nykyaikanakin on paljon haastetta. Mielenkiintoisen tästä aiheesta tekee myös se, että vielä ei ole olemassa ns. vanhuslakia, joka määrittäisi vanhustenhoiton toteuttamista. Sosiaali- ja terveysministeriön Ikäihmisten palvelujen laatusuositus (2008), joka on yksi keskeinen lähde työssäni, on sekin vain suositus. Vanhustenhoito on jätetty Suomessa vielä aika pitkälti hyvän tahdon varaan. Eri laitoksilla ja yksiköillä on mahdollisuus toteuttaa hyvää hoitoa sellaisena, kuin he sen näkevät.

Paitsi, että ikääntyneiden kunnioittava kohtaaminen on yhteiskunnallisesti tärkeä aihe, niin aiheen valinnan taustalla on henkilökohtaisia kokemuksia. Äidinäitini eli viimeiset vuotensa laitoshoidossa, eikä hänen kohtaamisensa ollut ongelmatonta. Hän oli dementoitunut ja luulen, että myös masentunut, sillä hänen toimintakykynsä aleni nopeasti niin, että lopulta hän lakkasi puhumasta. Huomasin kuinka käytökseni häntä kohtaan muuttui, kun toimintakyky aleni. En osannut kohdella häntä enää aikuisena, autonomisena ihmisenä ja se kauhistutti minua. Tämän saman asian huomasin myös muiden mummon läheisten kohdalla, kuin myös hoivahenkilöstön kohdalla. Alan töitä tehneenä olen pistänyt asian merkille myös silloisessa työpaikassa. Opinnäytetyöaihetta pohtiessani palasin jälleen näihin pohdintoihin. Kuinka niin luonnollinen ja arkipäiväinen asia, kuin toisen ihmisen kohtaaminen, voikin muuttua niin hankalaksi, kun kuvaan astuu toimintakyvyn aleneminen? Tutkin kirjallisuutta ja internet-materiaalia ja huomasin, kuinka paljon materiaalia tästä aiheesta on. Erityisesti jäin miettimään teorian ja käytännön kohtaamista. ”Kunnioittava kohtaaminen” on haastavaa määritellä yksiselitteisesti, määritelmät riippuvat paljolti ihmisistä ja tilanteista. Paljon materiaalia ja teorioita tästä aiheesta kyllä on, mutta entä näiden teorioiden toteutuminen käytännössä, onnistuuko se?

Tutkimukseni kohteeksi valitsin palvelutalon Kemistä. Parhaimman kuvan kunnioittavan kohtaamisen käytännön toteutuksesta saa jalkautumalla suoraan palvelutalon arkeen. Siksi päätin haastatella ikääntyneiden parissa työtään tekeviä hoitajia. Käsittääkseni heillä on laaja näkemys siitä, millaista arki palvelutalossa on. Heillä on myös arvokasta ensi käden tietoa siitä, millä tavalla ammattilaiset kohtaavat työssään ikääntyneitä. Työssäni olen kiinnostunut kunnioittavan kohtaamisen konkreettisesta toteuttamisesta. En niinkään siitä, kuinka palvelutalon työntekijät haluaisivat kunnioittavaa kohtaamista toteuttaa, vaan kuinka he sitä tällä hetkellä toteuttavat.

Ensimmäinen osio kertoo työni metodologisen taustan. Sitten tulen esittelemään työssäni teoretietoa liittyen kunnioittavan kohtaamisen kuuteen eri pääperiaatteeseen, jotka esittelen myöhemmin. Jokaisen teoriaosuuden jälkeen esittelen tekemäni tutkimuksen tulokset ja tuloksiin liittyvät pohdinnat. Lopuksi on vielä pohdintaosio, jossa reflektoin yleisesti opinnäytetyöprosessia ja kokemuksia prosessiin liittyen.

2 METODOLOGINEN OSIO

Metodologisessa osiossa kerron tarkemmin tutkimustehtäväni. Mitkä ovat tutkimuskysymykseni ja miten niihin päädyin. Kerron myös siitä mikä on laadullinen tutkimus ja miksi valitsin juuri laadullisen tutkimuksen työhöni. Kerron valitsemastani tutkimusmenetelmästä, eli teemahaastattelusta, sekä tutkittavasta kohteesta. Tämän osion tarkoituksena on selventää työni perustehtävää. Osio on toiminut ikään kuin työni johtotähtenä, koska siinä on lyhyesti kaikkein tärkein ja olennaisin perusasia työstäni. Toisinaan kun usko on loppunut kesken, olen palannut tähän osioon muistuttamaan itselleni, että mitä olen tekemässä.

2.1 Tutkimustehtävät

Pohdintojeni ja lähdekirjallisuuden perehtymisen myötä tutkimuskysymykset nousivat esille. Palasin pohdinnoissani aina siihen, että mitä kunnioittava kohtaaminen sitten perimmiltään tarkoittaa. Näkökulmaksi halusin valita juuri työntekijän/ammattilaisen näkökulman, koska se on luonnollisesti hyvin erilainen, kuin ikääntyneen itsensä näkökulma. Työntekijän on huomioitava työssään monia seikkoja, jotka tekevät työn suorittamisen haasteelliseksi. Toisaalta täytyy esimerkiksi tukea asukkaan voimavaroja, mutta toisaalta on kiire, on vähän työntekijöitä ja paljon asiakkaita. Työntekijän täytyy tasapainoilla näiden kaikkien eri vaatimusten välillä. Siksi haluankin tietää, mitkä asiat he nostavat esille haastatteluissa. Esille nostetuista asioista voi päätellä, että ne ovat niitä asioita, joita koetaan työssäkin tärkeimmiksi. Työntekijän perspektiiviin päädyin myös siksi, että toivon tutkimuksestani olevan hyötyä minulle siirtyessäni työelämään. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni onkin:

- Mitä tarkoittaa ikääntyneen kunnioittava kohtaaminen työntekijän näkökulmasta?

Seuraavaksi aloin pohtia, että vaikka aiheesta on paljon materiaalia ja esimerkiksi suosituksia, niin kuinka on käytännön toteutuksen laita? Trendinä tuntuu olevan, että paljon laaditaan suunnitelmia ja raportteja, mutta usein käytännön toteutus puuttuu kokonaan tai jää vajavaiseksi. Halusin konkreettista tietoa arjesta, käytännöstä ja siksi valitsinkin toiseksi tutkimuskysymykseksi:

- Miten kunnioittava kohtaaminen toteutuu työntekijän arjessa?

Tämä on mielenkiintoinen tutkimuskysymys siitäkin syystä, että ikääntyneitä koskeviin palveluihin on laadittu vain suosituksia ja ohjeita. Mikään ei varsinaisesti velvoita työntekijöitä tekemään työtään tietyllä tavalla. On kiinnostavaa saada tietää, että onko esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriön laatusuositus haastateltavilleni tuttu. On tai ei, niin siitäkin voi päätellä esimerkiksi sen, että onko suosituksilla ja muilla ohjeistuksilla mitään merkitystä työn tekemisen kannalta.

2.2 Tutkimuksen kohde ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni perustuu kvalitatiiviseen eli laadulliseen tutkimukseen. Laadullinen tutkimus ei ole mikään yksi tapa tutkia, vaan se on eri traditioiden ja menetelmien yhteissumma. ”Laadullinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 160).” Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään kulloinkin kyseessä olevien asioiden merkityksiin ja perehdytään niihin. Laadulliseen tutkimukseen rinnastetaan usein aineistolähtöisyys. Lähtökohtana on aineiston yksityiskohtainen tarkastelu. Aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja, kuten teemahaastatteluita. Tutkija luottaa työssään ihmisiin, mieluummin kuin vaikkapa lomakkeisiin, ja siksi suosittuja työmenetelmiä ovat haastattelut ja esimerkiksi osallistuva havainnointi. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisesti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 160.) Käsitykseni on, että laadullista tutkimusta käytetään yleisesti sosiaalialalla. Opinnäytetyöhöni laadullinen tutkimus sopii työni aiheen luonteen vuoksi. En mittaa määreitä, vaan keskityn työssäni ihmisiin ja heidän kokemuksiinsa. Parhaimman aineiston saan keskittymällä laadullisiin työmenetelmiin, kuten teemahaastatteluun.

Aineistonkeruumenetelmänä käytän haastattelua ja nimenomaan teemahaastattelua. Kyseisen menetelmän valitsin siitä syystä, että saan olla suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavieni kanssa. Tämä mahdollistaa tietynlaisen joustavuuden, erityisesti siitäkin syystä että, valitsin menetelmäksi teemahaastattelun. Teemahaastattelu on keskusteluomainen tilanne, jossa käydään läpi ennakkoon suunniteltuja teemoja. Eri aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka asettelu puuttuu. Tämä mahdollistaa

sen, että haastattelussa voi nousta esille sellaisia seikkoja, jotka muutoin olisivat voineet jäädä sanomatta. Lisäksi teemahaastattelu antaa tilanteelle ja keskustelulle mahdollisuuden ns. elää, kun ei tarvitse noudattaa tiettyä järjestystä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 199- 204.)

Valitsin tutkimuskohteeksi palvelutalon, koska koin, että palvelutaloissa tehdään intensiivisesti työtä vanhusten kanssa, joten työntekijöillä varmasti on kerrottavaa työhönsä liittyen. Toisaalta valitsin kohteeksi palvelutalon, koska oman kokemukseni, sekä yhteiskunnallisen keskustelun perusteella, ikääntyneen kunnioittavan kohtaamisen problematiikkaa esiintyy esimerkiksi juuri palvelutaloissa. Palvelutalon henkilökunnasta (teema)haastattelen kahta henkilöä, hoitajaa, jotka työssään ovat tekemisissä ikääntyneiden kanssa. Haastattelut nauhoitetaan analysoinnin helpottamiseksi. Haastatteluissa käymme läpi kuusi eri teemaa, joiden pohjalta keskustelemme vapaasti. Teemat on valittu suoraan Sosiaali- ja terveysministeriön Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksesta. Teemat ovat: itsemääräämisoikeus, voimavaralähtöisyys, oikeudenmukaisuus, osallisuus, yksilöllisyys ja turvallisuus. Tarkastelemme näitä teemoja tutkimuskysymysten kautta eli, että mitä työntekijä ymmärtää näiden tarkoittavan ja kuinka hän näitä teemoja työssään konkreettisesti toteuttaa.

Nauhoitetut haastattelut litteroin, eli muutan tekstimuotoon, jolloin niitä on helppoa analysoida. Litteroidun aineiston järjestelen teemoittain haastattelurungon perusteella. Kunkin haastattelussa käytetyn teeman alle poimin aineistosta tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä kohtia. Tarkastelen esiintyvätkö Sosiaali- ja terveysministeriön Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa (2008) mainitun Kunnioittavan kohtaamisen periaatteiden sisällöt haastatteluissa. Tarkastelen myös toistuuko molemmissa haastatteluissa samoja teemoja vai onko haastateltavilla esimerkiksi eriäviä mielipiteitä. Näitä kohtia vertailen teorian tietoon muodostaakseni käsityksen käytännön ja teorian kohtaamisesta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

2.3 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessini käynnistyi varsinaisesti keväällä 2009. Aihetta olin miettinyt opintojen ohella jo pitkään. Kokemukseni ja kiinnostukseni johdattelivat minut pohtimaan ikääntyneen kohtaamiseen liittyviä seikkoja. Miten haluaisin itseäni

kohdeltavan, kun olen vanha? Miten voin tulevassa työssäni kohdata ikääntyneitä parhaalla mahdollisella tavalla? Tehdessäni taustatutkimusta, eli laajentaessani tietoisuutta ikääntyneen kohtaamisesta, muotoutuivat tutkimuskysymykset. Lopullisen muotonsa tutkimuskysymykset saivat keväällä 2009. Aloin kerätä teorian tietoa ja kirjoittaa tutkimussuunnitelmaani. Tutkimussuunnitelma hyväksyttiin loppukeväästä 2009. Alkuperäinen suunnitelmani oli tehdä tutkimuksellinen osio kyselylomakkeiden kautta toukokuun aikana. En kuitenkaan saanut kaikkea ajoissa valmiiksi ja niinpä opinnäytetyö jäi kesän ajaksi tauolle. Syksyllä palasin uudella tarmolla jatkamaan työtäni. Kyselylomake minulla oli valmiina, joten otin yhteyttä eri tahoihin saadakseni tutkimusluvan työlleni. Tarvitsin tutkimusluvan, koska olin aikeissa kohdistaa kyselyn Kemin kaupungin palvelutalolle. Sosiaali- ja terveystoimen johtaja myönsi minulle luvan ja samalla täytätin hänellä hankkeistamissopimukset.

Kyselylomakkeen olin laatinut avoimin kysymyksin. Kysymykset olivat samat, kuin lopulta toteutetuissa teemahaastatteluissa. Jokaisen teeman alle olin laittanut kysymykset, mitä työntekijä ko. periaatteella ymmärtää ja miten hän sitä työssään toteuttaa. Sovin palvelutalon kanssa, että työntekijät täyttävät lomakkeet. Vein lomakkeet ja palautuslaatikon palvelutalolle elokuussa 2009. Kahden viikon kuluttua, kun menin hakemaan täytettyjä lomakkeita takaisin, sainkin vain tyhjät paperit. Mikä meni vikaan? Ensimmäinen syy vastaamatta jättämiseen oli, että kysymykset olivat liian laajoja työntekijöiden täytettäväksi, heillä ei ollut aikaa. Toinen syy oli, että työntekijät eivät ymmärtäneet joitakin kysymyksiä, esimerkkinä oli osallisuuden periaate. Kolmantena syynä he mainitsivat, että pelkäävät säilyykö kyselyissäni anonyymius. On sanomattakin selvää, että olin hyvin pettynyt. Olin luottanut siihen, että saisin lomakkeet täytettyinä takaisin.

Ensi pettymyksen jälkeen aloin ihmetellä työntekijöiden minulle antamia perusteluja. Mikäli he eivät ymmärtäneet kysymyksiä, niin olisi kyllä aika päivittää koulutusta 2000-luvulle. Kysymysten laajuudesta otan täyden vastuun. Kyselyn laajuus olikin se asia, mikä minut eniten sai epäilemään kyselyn toteutusta. Ajattelin asian kuitenkin niin, että mitä enemmän saan vastauksia, sitä kattavampi otanta minulla olisi. Saisin luotettavampia tuloksia, kuin tekemällä pari haastattelua. Olin kovin pettynyt siihen miten kyselyilleni kävi ja aloin ajatella sitä, että mikäli minua, nuorta ja toimintakykyistä ihmistä, näin kohdellaan niin miten on ikääntyneiden laita? Ajattelin sitten, että postitan kyselyitä pari kappaletta useampaan palvelutaloon Kemissä, näin

saisin todennäköisesti enemmän vastauksia ja vastaajien anonyymiuskin säilyisi. Hylkäsin tämän vaihtoehdon ajanpuutteen vuoksi.

Päätin tehdä haastattelut, kaksi kappaletta, ja sainkin haastateltavat toiselta palvelutalolta syyskuuhun 2009 mennessä. Aikaa meni paljon siihen, kun jouduin hakemaan uuden tutkimusluvan työlleni, koska se kohdistui eri paikkaan ja samalla hankkeistamissopimukset tuli täyttää uudestaan. Haastatteluita en uskaltanut sopia ennen kuin sain tutkimusluvan. Kun sitten sain luvan kuntoon, sovin haastatteluajat pikaisesti syyskuulle ja toteutinkin haastattelut sitten todella nopeasti. Tein kaksi haastattelua ja molemmat saman päivän aikana peräjälkeen. Kokemuksena haastattelutilanne oli jännittävä. Nauhuri oli onneksi huomaamaton, joten en usko, että se vaikutti paljoakaan keskusteluun. Olen haastateltavilleni hyvin kiitollinen, ilman heitä en olisi saanut työtäni ajoissa valmiiksi. Johtuen ehkä nopeasta aikataulusta en kuitenkaan ole täysin tyytyväinen haastattelutilanteisiin. Nauhoitteita kuunnelllessani totesin, että olen ollut aika paljon itse äänessä, enkä tavallaan ole rauhassa kuunnellut haastateltavani vastauksia loppuun. Haastattelutekniikka varmasti hioutuisi paremmaksi, jos tekisi useita haastatteluita. Näin ensikertalaiseksi olen kuitenkin suhteellisen tyytyväinen suoritukseeni.

Haastatteluiden jälkeen aloin kirjoittaa nauhoitteita puhtaaksi. Se vei aika paljon aikaa, toisaalta haastatteluni eivät kestäneet kuin noin 30 minuuttia kumpikin. Lokakuussa 2009 kokosin tekstinkäsittelyohjelmalla molemmista haastatteluista tärkeimmiksi kokemani asiat aina yhden haastatteluteeman alle. Kun olin tehnyt teemoittelun, aloin tarkastella mitä asioita eri teemojen alla esiintyi. Joissakin teemoissa molemmat haastateltavat esittivät samoja asioita, mutta oli myös joitakin eriäviä mielipiteitä. Lisäksi molemmilla haastateltavilla oli jotakin ”uutta” kerrottavaa, mitä toinen ei ollut maininnut. Kokosin tutkimuskysymysten kannalta tärkeimmät asiat työhöni ja pohdin niihin liittyvää teoretietoa, tein johtopäätöksiä ja sain jonkinlaisen kuvan kunnioittavan kohtaamisen käytännön toteutuksesta. Olen ehdottomasti sitä mieltä, että otanta olisi pitänyt olla laajempi ja toisaalta aikaa työn kirjoittamiseen olisin tarvinnut enemmän. Analyysin ohessa kirjoitin metodologisen osion puhtaaksi, tein tiivistelmät, muotoilin ja tarkensin työtäni, sekä lisäsin liitteeksi teemahaastattelurungon.

3 KÄSITTEITÄ

Ikääntynyt ja vanhus - käsitteet ovat hankalia määrittellä yksiselitteisesti. Opinnäytetyössäni tarkoitan niillä yli 65- vuotiaita henkilöitä, joka tarvitsevat apua päivittäisissä arjen askareissa kuten esimerkiksi peseytymisessä ja siivouksessa. Kansaneläkelain mukaan 65- vuotta on Suomessa ikä, jolloin henkilö alkaa saada vanhuuseläkettä (Kansaneläkelaki 2007, 10 §). Voisi siis ajatella, että 65- vuodesta alkaa ”virallinen” vanhuus elämänvaiheena. Ikääntynyt ja vanhus on työssäni myös palvelutalon asukas, koska teen tutkimuksellisen osion palvelutalolla. Keskustan palvelutalon asukkaiden keski- ikä on 84- vuotta.

Ammattilainen on sosiaali- tai terveydenalan ihminen, joka päivittäisessä työssään kohtaa ikääntyneitä asiakkaita. Kohdistan teemahaastattelut palvelutalon työntekijöille, jotka työkseen ovat tekemisissä palvelutalon asukkaiden kanssa. Mikä sitten on palvelutalo? Terveysinfon mukaan palvelutalo on pieni, hoidollinen yhteisö. Palvelutalo tarjoaa kuntoutumis- ja asumispalveluja esimerkiksi vanhenemisestä johtuvista syistä. Palvelutalossa pyritään jokapäiväisten, arkisten taitojen ylläpitämiseen. Toimintaperiaatteina ovat omatoimisuus, toiminnallisuus ja yhteisöllisyys. (Suomen Palvelukotiliitto ry.) Tutkimukseni kohteena oleva palvelutalo on 22-paikkainen. Palvelutalolla jokaisella asukkaalla on oma asunto. Talossa on 20 yksiötä ja yksi kaksio. Jokaisessa asunnossa on oma keittonurkkaus, wc- tilat ja olo-/makuuhuone. Lisäksi talossa on yhteisiä tiloja, muun muassa ruokasali, jonne asukkaat kokoontuvat päivittäin ruokailemaan yhdessä.

Kunnioittava kohtaaminen on kaikessa yksinkertaisuudessaan arvokasta ja huomioonottavaa kohtaamista kaikissa tilanteissa. Kuitenkin jokaisella on siitä oma subjektiivinen näkemys ja siihen liittyy niin paljon pieniä tekijöitä, että sen yksiselitteinen määrittely on hyvin haastavaa. Opinnäytetyössäni tulen ottamaan esille asioita, jotka on mainittu myös Sosiaali- ja terveysministeriön Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa (2008). Seuraavaksi käsittelen laatusuosituksen periaatteet, jotka avaavat kunnioittavan kohtaamisen – käsitettä, koska ne kaikki yhdessä muodostavat onnistuneen kunnioittavan kohtaamisen.

Laatusuosituksessa mainitut periaatteet on mainittu keskeisinä ihmisarvoisen vanhuuden turvaavina periaatteina. *Itsemääräämisoikeus*, jonka toteutuminen edellyttää, että ikääntynyt kykenee tekemään tietoisia valintoja ja, että hänen päätöksentekoaan tuetaan

esimerkiksi antamalla tietoa. *Voimavaralähtöisyyden* periaate tukee myös itsemääräämisoikeuden toteutumista. Ikääntyneen voimavarat pyritään tunnistamaan, niitä pyritään vahvistamaan ja käyttämään. *Oikeudenmukaisuus* ”..liittyy inhimillisten tarpeiden tyydyttämiseen ja hyvinvointiin”. Palvelutarpeen arviointi ja palveluiden myöntämisperusteet tulee olla yhdenmukaiset ja yhdenvertaisuuden turvaavat. Oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan myös syrjinnän estämistä, epäoikeudenmukaisuuteen puuttumista ja erilaisuuden hyväksymistä. (STM 2008, 13.)

Osallisuuden periaatetta voidaan tarkastella sekä yksilön, että yhteiskunnan tasolla. Yksilötasolla osallisuuden tulisi näyttäytyä ikäihmisten palveluissa. Osallisuuteen liittyy toimintakyvyn vahvistaminen ja ylläpitäminen, sekä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden varmistaminen. Ihminen on iäkkäänäkin yhteisönsä täysivaltainen jäsen. Yhteiskunnan tasolla osallisuus merkitsee ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskuntaan ja elinympäristöön. *Yksilöllisyys* merkitsee sitä, että ihminen on ainutlaatuinen ja yksilöllinen. Palveluihin liittyvät päätökset tulee tehdä sillä perusteella, kuinka ne vaikuttavat ihmisen kokemukseen itsestään arvokkaana ja elämän kokemiseen mielekkäänä. Yksilöllisyys on myös vastuunottoa omasta elämästä. *Turvallisuuden* kokemukseen liittyy niin psyykinen, fyysinen kuin sosiaalinenkin turvallisuus. Turvallisuuden kokemusta vahvistetaan ja varmistetaan esimerkiksi takaamalla kaikille yhdenvertaiset palvelut ja palveluiden laatu, sekä ehkäisemällä kaltoinkohtelua. (STM 2008, 13.)

Käytännössä toteutumisella tarkoitan sitä, kuinka kunnioittava kohtaaminen todellisuudessa toteutuu arjessa, esimerkiksi päivittäisissä hoitotilanteissa. Teoriassa ja käytännössä toteutumisessa on usein paljon eroa. Ikääntyneiden kanssa töitä tekevillä olisi käsitykseni mukaan halua toteuttaa kunnioittavaa kohtaamista, mutta erinäisistä syistä johtuen se ei aina onnistu. Tästä tutkimusasetelmasta seuraa teorian ja käytännön vuoropuhelua, ja siihen juuri pyrinkin.

4 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Sosiaali- ja terveysministeriön Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen ensimmäisenä palveluja koskevana periaatteena on mainittu itsemääräämisoikeus. Laatusuosituksessa sanotaan, että itsemääräämisoikeuden toteutuminen edellyttää, että ikääntynyt kykenee tekemään tietoisia valintoja ja, että hänen päätöksentekoaan tuetaan esimerkiksi antamalla riittävästi tietoa. (STM 2008, 13.)

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on hyvin samansisältöistä tietoa liittyen itsemääräämisoikeuteen, kuin laatusuosituksessa. Laissa on säädetty asiakkaan itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisesta seuraavaa: Ensisijaisesti on aina huomioitava asiakkaan toivomukset ja kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua häntä koskevien palveluiden tai hoidon suunnitteluun. (Laki sosiaalihuollon 2000, 8 §.) Asiakkaalla on oikeus tietää miksi häntä koskevia tietoja tarvitaan ja mihin niitä luovutetaan (Laki sosiaalihuollon 2000, 13 §). Asiakasta koskevat asiakirjat ovat aina salassa pidettäviä (Laki sosiaalihuollon 2000, 14 §). Hyvänä esimerkkinä voisi nostaa esille hoito- ja palvelusuunnitelman täyttämisen yhdessä asiakkaan kanssa. Suunnitelma täytetään yhdessä asiakkaan kanssa niin, että työntekijä kertoo asiakkaalle jatkuvasti mitä lomakkeeseen kirjataan. Lopuksi on hyvä täyttää suostumus-sivu, johon voidaan merkitä ne tahot, joille asiakas hyväksyy tietojansa luovutettavan. Asiakas myös allekirjoittaa suunnitelman, jolloin voidaan näyttää toteen se, että suunnitelma on yhteistyön tulos.

4.1 Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen

Sosiaali- ja terveydenhoidon ammattilaisten on käsitykseni mukaan joskus vaikea hyväksyä ikääntyneen elämäntapoja ja siihen liittyviä valintoja. Varsinkin jos nämä valinnat ovat huonoksi ikääntyneen terveydelle. Mikä on se raja, että ikääntyneen toimii ja päätöksiin saa puuttua? Tähänkään kysymykseen on hyvin vaikea antaa yksiselitteistä vastausta.

”Autonomia eli itsemäärääminen on yksinkertaistettuna ihmisen vapautta toimia ja oikeutta päättää omista asioistaan... Vanhuksella on oikeus säilyttää itsemääräämisesä hoitojärjestelmissäkin.” (Vallejo Medina & Vehviläinen & Haukka & Pyykkö & Kivelä

2006, 347.) Vanhukselle on elämänsä aikana muodostunut oma arvomaailma, josta hän on selkeän tietoinen. Itsemääräämisen tulisi lähteä tästä arvomaailmasta, aidosti hänestä itsestään. Mikäli vanhus tekee päätöksiä elämäänsä koskien miellyttääkseen muita tai toimimalla niin kuin häneltä odotetaan, autonomia ei toteudu. On tilanteita, joissa vanhus tietoisesti siirtää päätäntävällän muille, kuten hoitohenkilöstölle tai omaisille. Usein vanhuksen autonomia kuitenkin riistetään häneltä ennen aikaisesti. On tärkeää tunnistaa ne tilanteet, jolloin vanhus ei kykene omatoimisesti huolehtimaan asioistaan. Tällöin vanhukselle määrätään edunvalvoja. Suomalaisissa tutkimuksissa on huomattu, että vapaa autonomia vaikuttaa positiivisesti hyvinvointiin. Vapaalla autonomialla tarkoitetaan muiden puuttumattomuutta, vanhus saa esimerkiksi rytmittää vuorokauden haluamallaan tavalla. ”Hoito- ja palvelurutiinit tulisi suunnitella sellaisiksi, että ne pitävät yllä vanhuksen omaa halua, kykyä ja taitoja itsemääräämiseen.” Vanhuksen tulisi pystyä säilyttämään hyvä itsetunto, sillä se vaikuttaa oleellisesti haluun olla autonominen ihminen. Itsetunnon säilymiseksi vanhuksen tulee saada positiivista palautetta oman itsensä merkityksellisyydestä hoitajaltaan. Vanhuksen tulee saada osakseen arvostavaa ja yksilöllisyyttä kunnioittavaa hoitoa, ne tukevat hänen kokemusta omasta yksilöllisestä erikoislaatuudesta. (Vallejo Medina ym. 2006, 347- 350.)

”Vanhuksen asema normaalissa laitoshuollossa – vanhainkodissa – ei ole yhdessä laissa tarkasti määritelty.” Tästä johtuen vanhuksen itsemääräämisoikeuden toteutuminenkaan ei ole tarkasti määritelty, mikä voi hankaloittaa vanhuksen oikeuksien toteutumista. Toisaalta taas tämä mahdollistaa joustavamman suhtautumisen vanhuksen tarpeisiin. Mikäli hyvää tahtoa löytyy, niin tällä voi olla merkittävä positiivinen vaikutus vanhuksen elämänlaatuun. (Meriläinen & Perälä & Virta 1994, 247- 248.) Ongelmana tässä kylläkin on todella se, että voidaanko luottaa siihen, että hyvää tahtoa löytyy? Oma näkemykseni ja kokemukseni on se, että koska vanhuksen asema ei ole tarkasti laissa määritelty, niin se antaa hoitavalle taholle käytännössä vapaat kädet toteuttaa hoitoa niissä puitteissa, kuin kykenee. Ja se ei usein ole kuin kaikkein välttämättömin hoito.

4.2 Seksuaalisuuden huomioonottaminen

Seksuaalisuus merkitsee miehenä tai naisena olemista. Kapea-alaisesti määriteltynä seksuaalisuus tarkoittaa sukupuolista kanssakäymistä. Laaja-alaisesti määriteltynä seksuaalisuus on psyykkinen voimavara, energian lähde ja osa itsearvostusta.

Seksuaalisuuden hyväksyminen on osa ikääntyneiden kunnioittavaa kohtaamista. Ikääntymisen myötä ihminen joutuu kasvokkain esimerkiksi erinäisten kehon muutosten kanssa. Naisilla erityisesti ulkonäkö ja sen muutokset voivat aiheuttaa huolta. Ikääntyvä ihminen tarvitseekin usein opastusta voidakseen sopeutua vanhenemisen vaikutuksiin. Tärkeää olisi, että vanhakin ihminen saisi pitää huolta ulkonäöstään, esimerkiksi säännöllisellä hiusten leikkuulla ja miellyttävillä vaatteilla. (Eloniemi- Sulkava 2002, 35- 36.) Kokemukseni mukaan esimerkiksi useille ikääntyneille naisille kasvojen ehostaminen ja hiusten värjäys on merkittävä asia itsetunnonkin kannalta. Samalla tavoin voidaan ajatella miesten parranajosta. Tehdessäni hoitotyötä huomasin, että jokaisen papan aamuun kuului parranajo tai sen siistiminen.

”Yksi ikääntymiseen liitetystä myyteistä on ollut, että ihmiset menettäisivät seksuaalisen mielenkiintonsa ikääntyessään ja että ihmiset, jotka jatkavat seksin harrastamista, olisivat jotain perverssejä. Tämä on siis pelkkä myytti.” Ihminen on syntymästään saakka seksuaalinen olento, iästä riippumatta. On erikoista ajatella, että ihminen, jonkin tietyn iän saavutettuaan, yhtäkkiä lakkaisi olemasta seksuaalinen vain koska hän on vanha. Herää kysymys, että mikä on hoitohenkilökunnan rooli vanhainkodissa asuvien ikäihmisten seksuaaliosioissa? ”Käytännössä vanhustenhoitolaitoksissa seksuaalisuuden ilmaisemista pyritään rajoittamaan kädestä pitämiseen, hyväilemiseen ja poskelle suutelemiseen.” Asenteet ikääntyneiden seksuaaliosioita kohtaan henkilökunnan puolelta voivat olla myönteisiä, mutta käytännön toteutus puuttuu. Vanhainkodeissa tulisi olla tiloja, joihin vanhat pariskunnat voisivat mennä ja ovelle tulisi voida laittaa kyltti ”Ei saa häiritä”. Henkilökunnan tulisi vastata ikääntyneen seksiin liittyviin huolenaiheisiin, eikä vaivaantua niistä. (Kontula 2003, 220- 236.)

4.3 Tutkimuksen tulokset

Kysyessäni haastateltavilta mitä itsemääräämisoikeus heidän mielestään tarkoittaa ja miten he sitä työssään toteuttavat, sain hyvin monitahoisia vastauksia. Esille nousi muun muassa se, että jokaisella asukkaalla on talossa oma koti, yksiö ja yhdellä parilla kaksio. Haastateltavat liittivät itsemääräämisoikeuteen sen, että asukkaat voivat itse sanella kuka saa tulla heidän kotiinsa. Haastateltavat kertoivat myös, että yleisesti ottaen hoitajat menevät asuntoihin koputtamalla. Joidenkin asukkaiden kanssa on sovittu erikseen, että huoneistoon saa tulla koputtamatta, jos asukkaalla on esimerkiksi huono

kuulo tai liikkuminen on huonoa. Haastateltavat toivat esille itsemääräämisoikeuteen liittyen myös sen, että asukkaat saavat päättää itse keiden kanssa haluavat asioistaan keskustella. Esimerkiksi omaisille ei kerrota asioita, jos asukas niin haluaa. Toisen haastateltavan mukaan henkilökunta tekee joskus poikkeuksen. Esimerkiksi vakavien sairauksien kohdalla henkilökunta pyrkii yhteistyöhön omaisten kanssa, vaikka asukas ei välttämättä haluaisi asioistaan heille kerrottavan. Pääsääntöisesti omaisten kanssa tehdään yhteistyötä siinä määrin kuin asukas toivoo.

Haastattelussa nousi esille ikääntyneiden vuorokausirytmä. Päättelin, että haastateltavat kokivat vuorokausirytmän osaksi itsemääräämisoikeutta. Kuitenkin toisen haastateltavan mukaan palvelutalolla noudatetaan yleistä vuorokausirytmä, mikä on pitkälti aterioiden sanelema. Haastateltavat kertoivat, että esimerkiksi aamuisin toimitaan niin, että ketään asukasta ei kuitenkaan aleta pakolla herättelemään. Aamupalakärky kiertää käytävillä ja unisimmat saavat syödä viimeisinä ja palata sitten nukkumaan, jos eivät halua vielä vaihtaa päivävaatteita. Harvoin tarvitsee ketään todella herätellä. Yhdeksään mennessä ovat kaikki asukkaat tavallisesti nousseet. Vaikka palvelutalossa ei ole käytössä varsinainen vapaa autonomia, niin sain sen käsityksen, että hoitajat pyrkivät mahdollisuuksien rajoissa sallimaan asukkaiden oman elämäntyylin.

Talossa ei ole vaikeasti dementoituneita asukkaita. Palvelutalon kaikki asukkaat osaavat haastateltavieni mukaan kertoa omat tarpeensa. Toinen haastateltava kertoi, että välillä joutuu jopa rajoittamaan sitä, että kuinka paljon ehtii auttaa, kun asukkaita on kuitenkin aika paljon. Haastateltava toi esille kuitenkin sitäkin puolta, että joidenkin asukkaiden on hyvin vaikea ottaa apua vastaan. Jotkut asukkaat kokevat, että ovat jollain tavalla tarpeettomia ja, että he joutaisivat pois jo tästä maailmasta. Kaikki asukkaat ovat kuitenkin yksilöitä, eikä kaikkiin päde samat säännöt. Toinen haastateltava toi esille, että jokainen asukas allekirjoittaa hoito- ja palvelusuunnitelman ja on siten yhteisymmärryksessä siitä, mitä hänen suunnitelmaansa sisältyy. Asukas saa samalla myös tiedon siitä, mitä häntä koskevilla tiedoilla tehdään ja keille hän antaa luvan jakaa tietojaan. Haastateltavani kertoivat myös, että aina pyritään toimimaan asukkaan parhaaksi, eikä yksikössä ketään pakkohoideta. Viime kädessä asukas sanelee mitä tehdään.

Itsemääräämisoikeuteen liitettynä merkityksellisyyden kokemusta pyritään palvelutalossa tukemaan antamalla asukkaille hyvää palautetta. Toinen haastateltava kertoi, että henkilökunta pyrkii tukemaan asukkaita, että he eivät kokisi itseään

unohdetuiksi. Ulkopuoliset esimerkiksi opiskelijat järjestävät asukkaille toimintaa, erilaisia kerhoja muun muassa. Näin pyritään välittämään asukkailla kokemusta siitä, että he ovat yhä tärkeitä. Ymmärsin, että henkilökunta on oikein kiitollinen niille ulkopuolisille, jotka järjestävät asukkaille toimintaa. Vaikka henkilökunnalla ei ole aina aikaa järjestää mielekästä tekemistä, ja sitä kautta lisätä asukkaiden merkityksellisyyden kokemusta, niin he pitävät tärkeänä sitä, että kuitenkin joku järjestää asukkaiden päiviin virikkeitä.

Seksuaaliseen identiteettiin liittyen haastateltavat toivat esille, että palvelutalolla pidetään yllä sitä, että asukkaat huolehtivat ulkonäöstään. Hoitajat eivät viljele sellaista ajattelua, että ”ei kait minun enää kannata”, vaan kannustavat naisia laitattamaan hiuksensa ja miehiä parranajoon. Talossa on myös alakerrassa kampaaja, jonka luona varsinkin naisasukkaat käyvät laitattamassa hiuksiaan. Haastateltavat kertoivat, että talossa on syntynyt ns. pariskuntia joskus. Tällä hetkellä ei ole yhtään. Henkilökunnalla ei ole mitään tällaisia suhteita vastaan. Haasteellista on varmistua siitä, että molemmat osapuolet ovat vapaasta tahdosta suhteessa. Jos näyttää siltä, että toinen osapuoli kokee kiusaantuneisuutta, niin henkilökunta pyrkii ratkaisemaan asian keskustellen. Haasteensa asettaa myös se, että omaiset eivät aina hyväksy näitä suhteita, vaikka kenellekään ei koituisi niistä haittaa. Ymmärsin, että ne pariskunnat, joita talossa on ollut, ovat lähinnä pidelleet toisiaan kädestä kiinni. Yhdellä avioparilla on kaksio ja luonnollisesti oven saa lukkoon.

Pohdinta

Työni tarkoitus oli nimenomaan selvittää käytännön työn toteuttamista. Silti sain itsemääräämisoikeuteen liittyneestä keskustelusta sellaisen käsityksen, että työntekijöillä olisi halua, mutta ei keinoja toteuttaa työtään vielä paremmin. Esimerkkinä tuli vuorokauden rytmittäminen. Yhteisöasumisessa haasteena ovat käsitykseni mukaan juuri esimerkiksi ruokailujen järjestäminen kaikille sopivalla tavalla. Ymmärtääkseni haasteellisuus on juuri laitosasumisessa asumismuotona ja ihan käytännön asioiden järjestämisessä järkeväksi kokonaisuudeksi. Kun on suuri joukko ihmisiä, joille järjestetään ruokailua ja muuta hoitoa, niin ei voida välttämättä huomioida jokaisen asukkaan yksilöllisiä tarpeita. Se on sinällään ikävää, koska esimerkiksi juuri vapaa autonomia voi lisätä ikääntyneen hyvinvointia. Tämän kaltaisten asioiden järjestäminen on oikeastaan hyvin vähän työntekijöistä kiinni. Jotta

ikäntyneen asema laitoksessa olisi optimaalinen, tulisi yhteiskunnan puuttua erinäisiin asioihin. Esimerkiksi työntekijöiden palkkaukseen, tarvittaisiin enemmän työntekijöitä ja työn uudelleen organisointia. Pienissä asioissa niinkin voidaan toteuttaa yksilöllisiä tarpeita, mutta suuremmat kokonaisuudet menevät yhä massojen mukaan.

Haastateltavat toivat esille sitä asiaa, että talossa ei ole vaikeasti dementoituneita ja ymmärsin, että se tietyllä tavalla helpottaa heidän työtään. Dementoituneen asiakkaan kohtaaminen on haasteellista vielä tänäkin päivänä. Yleisesti ottaen vanhusten parissa työtä tekeville tulisi järjestää koulutusta ja valmiuksia kohdata erilaisia asiakkaita. Koulutuksen pitäminen ajan tasalla mahdollistaa sen, että ikääntynyt kohdataan hänen ansaitsemallaan tavalla. Aineistoa analysoidessani tulin pohtineeksi, että itsemääräämisoikeuden kannalta sellainen asukas, jonka on vaikea ottaa apua vastaan, on haasteellinen. Asukkaalla on kuitenkin itsemääräämisoikeus, että hänen ei ole pakko ottaa apua vastaan. Mutta milloin henkilökunta tietää, että kyseessä on pelko vaivaksi olemisesta ja milloin siitä tosiasia, että asukas vain ei halua apua? Vaatii henkilökunnalta taitoa hoitaa tällaiset tilanteet niin, että asukkaan itsearvostus ei alenisi. Henkilökunnalta vaaditaan aika paljon taitoa, kärsivällisyyttä ja lempeyttä. Ei asukkaan minäkuva siitä ainakaan parane, jos hänen tunteitaan ei oteta huomioon tai mikä pahinta, kärsimättömästi ja vailla ymmärrystä tehdään ne perushoidolliset tehtävät, jotka jokaiselle tehdään.

Ikääntyneen itsemääräämisoikeuden toteutuminen palvelutalossa on problemaattista. Lakiperusteiset asiat yksikössä toteutuvat, koska ne ovat lain sanelemia. Vielä tänäkin päivänä vanhuksen asema laitoshuollossa on häilyvä ja pitkälti kiinni siitä minkälaisia ihmisiä yksiköissä työskentelee. Tutkimukseni kohteena olevalla palvelutalolla arjen toiminnot on pyritty suunnittelemaan niin, että vanhuksen itsemääräämisoikeus säilyisi. Kaikessa ei kuitenkaan pystytä huomioimaan ikääntyneen tarpeita, koska asukkaita on paljon ja jokaisella on omat yksilölliset tarpeet. Myös asukkaiden alentunut toimintakyky ja keskimääräinen korkea ikä, asettavat haasteita itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. Asukkaiden itsemääräämisoikeutta tuetaan siinä määrin, kuin se on mahdollista. Mennessään asukkaiden asuntoihin henkilökunta koputtaa, ainakin ilmoittaakseen, että ovat tulossa sisälle. Talon ainoalla avioparilla on oma huoneisto, jonka oven saa lukkoon. Muiden pariskuntien muodostuminen on hyväksytty, mikäli on katsottu, että osapuolille ei koidu suhteesta haittaa. Seksuaalisuuden toteutuminen on tällä tavoin huomioitu. Henkilökunta pyrkii tukemaan asukkaiden merkityksellisyyden

kokemusta antamalla heille hyvää palautetta. Aukkaille pyritään osoittamaan, että he ovat yhä tärkeitä sitä kautta, että heille järjestetään toimintaa.

5 VOIMAVARALÄHTÖISYYS

Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen toisena periaatteena on mainittu voimavaralähtöisyyden periaate. Tämä periaate tukee myös osaltaan itsemääräämisoikeuden toteutumista. Tällä periaatteella tarkoitetaan sitä, että ikääntyneen voimavarat pyritään tunnistamaan, niitä pyritään vahvistamaan ja käyttämään. (STM 2008, 13.) Kun ikääntynyt käyttää voimavarojaan, hän pysyy todennäköisemmin toimintakykyisenä pidempään. Näin myös itsemääräämisoikeus toteutuu paremmin, koska ikääntynyt esimerkiksi pystyy ehkä itse hoitamaan asioitaan, eikä tarvitse vaikkapa edunvalvojaa.

5.1 Ikääntyneiden omista voimavaroista lähteminen ja itsensä toteuttamisen mahdollisuus

Aikaisempien vuosien vanhuskäsitys on ollut ongelmalähtöistä. Nykyään vanhuskäsitys on muuttunut ja on muuttumassa yhä myönteisempään suuntaan. On alettu puhua paljon ikääntyneiden omista voimavaroista. Yleinen suuntaus on ollut, että ikääntyneet eivät ole enää ainoastaan vastaanottavana vaan myös antavana osapuolena sosiaalisessa kanssakäymisessä. Ikääntyneen ”Voimavarojen vahvistaminen merkitsee mahdollisimman hyvän terveyden, toimintakykyisyyden ja omien asioiden hoitamiseen ja elämäntilanteeseen vaikuttamiseen liittyvän pystyvyyden ts. kompetenssin tunteen ylläpitämistä.” (Helin 2003, 344.)

”Jokainen ihminen haluaa toteuttaa itseään ja kokea mielihyvää tekemisestä ja onnistumisesta (Holma & Heimonen & Voutilainen 2002, 45).” Ikääntyneilläkin on oikeus itsensä toteuttamiseen, asuivatpa he sitten kotona tai laitoksessa. Arjessa tulisi olla mahdollisuuksia toimimiseen, ei pelkkään olemiseen. Tähän voisi vielä lisätä, että mahdollisuuksia tulisi olla aikuiseen tekemiseen, ei pelkkään pääsiäistipujen askarteluun kerran vuodessa. Esimerkiksi päivän lehtien luku ja uutisista keskustelu, yhteisten juhlien ja retkien järjestely sekä kodin askareiden tekeminen ovat yhteistä luontevaa tekemistä. Lisäksi voi olla jonkinlaista ohjattua ryhmätoimintaa, esimerkiksi maalausta tai musiikkiin liittyvää toimintaa. Asioiden tekeminen tukee elämän normaaliutta ja voi lievittää masennusta ja ahdistuneisuutta. ”Yhteisestä tekemisestä syntyvät hyvä tunnelma, kodikas ilmapiiri ja yhteisöllisyyden kokemus (Holma ym. 2002, 46).” Alentunut toimintakyky ei saa olla rajoittava tekijä toimintaan

osallistumisessa. Ikääntynyttä ei myöskään saa pakottaa mihinkään toimintaan, aina on huomioitava hänen yksilölliset tarpeet. (Holma ym. 2002, 45- 46.)

5.2 Toimintakyvyn kolme osa-aluetta

”Toimintakyvystä puhuttaessa on kyse laajasti hyvinvointiin liittyvästä käsitteestä, josta sairaudet ovat vain osa (Laukkanen 2003, 255).” Toimintakyky voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Fyysinen toimintakyky muodostuu lähinnä hengitys ja verenkiertoelimistön, tuki- ja liikuntaelimistön sekä keskus- ja ääreishermoston toimintakyvystä. Toisin sanoen fyysinen toimintakyky tarkoittaa sitä, kuinka hyvin ihminen suoriutuu fyysistä toimintaa vaativista tehtävistä, kuten kävelystä tai käden nostamisesta. Psyykinen toimintakyky tarkoittaa kykyä suoriutua älyllistä ja muuta henkistä ponnistelua vaativista tehtävistä. Sosiaalinen toimintakyky voi yhtäältä olla yhteiskuntaan sopeutumista. Toisaalta sitä voidaan tutkia sosiaalisista voimavaroista, kuten ystävyys- ja perhesuhteista. Kolmanneksi sosiaalista toimintakykyä voidaan tarkastella sitä kautta että, kuinka hyvin vanhus kykenee säilyttämään vuorovaikutussuhteita ja rooleja yhteiskuntaelämässä. (Vallejo Medina ym. 2006, 58- 59.)

Psyykkisiin voimavaroihin voidaan lukea mm. suhtautuminen omaan vanhenemiseen, elämän tarkoituksellisuus ja mieliala. Hakonen (2008) kirjoittaa artikkelissaan ikääntyneiden yksinäisyyteen liittyvistä tutkimuksista ja niiden tuloksista. Hän itsekkin tosin toteaa, että tutkimusmenetelmät saattavat johdatella siihen, että ikääntyminen on aina yksin olemista ja näin lisäävät ikääntymisen ongelmalähtöisyyttä. Hakosen mukaan ikääntyvien voimavaroihin tulisikin kiinnittää enemmän huomiota. (Hakonen 2008, 125.) Tarkempi määrittely kertoo psyykkisen toimintakyvyn käsittävän mm. seuraavia osa-alueita: havaintotoiminnot, muistitoiminnot, kielelliset toiminnot, ongelmanratkaisu ja päätöksenteko. Tärkeiksi tekijöiksi psyykkisessä toimintakyvyssä mainitaan persoonallisuuden ominaisuudet, kuten minäkäsitys. (Ruoppila & Suutama 2003, 159.) Koska jokainen vanhus on yksilöllinen, niin psyykkiset voimavaratkin ovat luonnollisesti erilaisia. Jollakin saattaa olla psyykkisiä voimavaroja paljon, toisella vähemmän. Opinnoissani ja kokemuksen kautta olen huomannut, että vanhuksen eletty elämä ja kokemukset elämän varrelta vaikuttavat siihen millä tavalla hän ikääntyy. Toiset katkeroituvat ja surevat mennyttä elämää. He saattavat kokea, että elämä ei ole antanut heille niin paljoa, kuin he olisivat halunneet. Silloin vanhenemisen ja lähestyvän

kuoleman hyväksyminen vaikeutuvat. Vanhus voi myös olla tyytyväinen menneeseen elämään ja kokea, että hänellä on hyvä olla. Elämänsä positiivisesti suhtautuvalla ikääntyneellä on enemmän psyykkisiä voimavaroja käsitellä vanhuuteen liittyviä luopumisia ja uudelleen suuntautumisia.

Hakonen kirjoittaa, että elämän merkityksellisyyden kokemus juontuu myös sosiaalisista voimavaroista. Sosiaaliset voimavarat kumpuavat sekä olemisesta jonkin yhteisön jäsenenä, että merkityksellisestä toiminnasta. Taloudelliset edellytykset luovat pohjaa muille elämän toiminnoille. Sosiaaliin voimavaroihin voidaan lukea myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuudet. Sosiaalinen verkosto tukee ikääntyneen omia voimavaroja. ”Sosiaalinen yhteys toisiin ihmisiin on osaltaan minuuden ylläpitämistä myöhemmällä iällä (2008, 136).” Keskeinen käsite on sosiaalinen tuki, joka voi olla hoivan antamista ja juttukaverina olemista. Kuuluessaan esimerkiksi palvelukodin asukkaisiin, ikääntynyt kuuluu johonkin yhteisöön, mikä vaikuttaa hänen minäkuvaansa. Perhe- ja sukulaisuussuhteet ovat ensisijaisesti voimaannuttavia suhteita. Näiden suhteiden merkityksellisyyttä ei tulisi väheksyä. (Hakonen 2008, 129-130, 136.) Ikääntynyttä tulisi kannustaa osallistumaan ja vaikuttamaan. Palvelutaloon muutto on suuri elämänmuutos, asukkaan entistä elämää tulisi pyrkiä säilyttämään edes jossain määrin. Yhteydenpito omaisiin ja ystäviin tulisi sallia ja siihen tulisi kannustaa. Samoin tulisi kannustaa asukasta jatkamaan talon ulkopuolisia harrastuksia ja toimintoja, mikäli vain mahdollista.

5.3 Toimintakyvyn osa-alueiden ylläpito ja kuntouttaminen

Kokemukseni mukaan palvelukodeissa hoito- ja palvelusuunnitelmiin on usein kirjattu tavoitteeksi asukkaan toimintakyvyn ylläpitäminen, mutta konkreettiset keinot eivät ole selvillä. Samaa karua kieltä voimme lukea kirjasta Gerontologia: ”Monesti asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmissa tavoitteiksi on kirjattu joko omatoimisuuden tai toimintakykyisyyden tukeminen. Selvitettäessä käytäntöjä ilmenee, etteivät hoitoon osallistuvat henkilöt ja ammattiryhmät ole keskenään ja asiakkaan kanssa yhteistyössä sopineet siitä, mitä toiminnan osa-alueita tarkoitetaan omatoimisuuden ylläpitämisessä. Sopimatta ja kirjaamatta ovat usein myös konkreettiset keinot ylläpitää toimintakykyä. (Helin 2003, 347.)”

Toimintakyvyn ylläpitäminen mielletään usein fysioterapeuttien ja muiden kuntoutuskoulutuksen saaneiden vastuualueeksi. Kuntoutushenkilökuntaa on kuitenkin esimerkiksi palvelukodeissa vähemmän kuin hoitohenkilöstöä. Toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja kuntoutuksen onnistumiseksi vanhuksen tulisi harjoitella useammin kuin pari kertaa viikossa. Koska kuntoutushenkilöstön aika on rajallinen, tulisi hoitohenkilöstöä opastaa kuntoutusasioissa. Toimintakykyä ylläpitävä ja parantava harjoittelu tulisi ulottaa koskemaan vanhuksen jokapäiväistä arjessa selviytymistä. Kun koko henkilökunta osallistuu toimintakykyä ylläpitävään ja kuntouttavaan toimintaan, voidaan puhua kuntouttavasta työotteesta. Kuntouttava hoitotyö merkitsee sitä, ettei vanhuksen puolesta tehdä asioita, vaan häntä ohjataan selviytymään eri toiminnoista. (Helin 2003, 347.) Lähtökohtana on luonnollisesti asiakkaan oma kokemus jaksamisestaan ja voimavaroistaan. Tärkeää on asettaa tavoitteet, jotka sovitaan yhdessä vanhuksen, omaisten ja moniammatillisen työryhmän kanssa. Edellytyksenä tavoitteisiin pääsemiseksi on henkilökunnan ja asiakkaan sitoutuminen kuntouttavaan työotteeseen. Kuntouttavaan työotteeseen sisältyy myös jatkuva ja järjestelmällinen asioiden kirjaaminen, jotta kuntouttavan työotteen vaikutuksia voidaan arvioida ja, jotta työotetta varmasti noudatettaisiin. ”Kuntouttava työote on kaikkien ikääntyneiden parissa työtään tekevien yhteinen haaste. Se on tapa tehdä arjen työtä.” (Holma & Heimonen & Voutilainen 2002, 44- 45.)

Puhuttaessa kuntouttavasta työotteesta ja toimintakyvyn ylläpitämisestä ja parantamisesta, tulisi keskusteluun liittää niin psyykkisen, kuin sosiaalisenkin toimintakyvyn ylläpito ja parantaminen. Usein olen huomannut, että kun puhutaan toimintakyvystä, niin puhutaan vain fyysisestä toimintakyvystä. Enemmän pitäisi kehittää sitä ajattelua, että toimintakyvyn kaikki osa-alueet ovat keskustelussa ja kehittämisessä mukana, ikään kuin automaattisesti. Hakonen kirjoittaa, että henkinen ja sosiaalinen hyvinvointi saattavat jäädä fyysisen näkökulman varjoon (2008, 128). Tiedostan, että näin tapahtuu. Jos asiaa alkaa todella ajatella, niin tuleekin huomaamaan, että ajattelutapa on kovin erikoinen. Ihminenhan on kokonaisuus, jossa kaikki puolet vaikuttavat toisiinsa. Mikäli esimerkiksi kuntouttava työote toteutuu tarkoituksenmukaisesti, vaikutus hyvinvointiin on kokonaisvaltainen. Mieli virkistyy onnistumisen kokemuksista ja esimerkiksi yhdessä toimiminen lisää sosiaalista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Ei voida ajatella, että kuntouttamisella ”hoidettaisiin” vain yhtä ongelmaa. Millaisiin tuloksiin voitaisiin päästä, jos psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn merkitystä korostettaisiin lähellekään sitä tasoa, jolle fyysinen toimintakyky on nostettu. Kaikkeen toimintaan osallistumisessa ikääntyneen omaa

tahtoa on kunnioitettava, mutta häntä voitaisiin varovasti houkutella osallistumaan. Ikääntyneen aloitteellisuutta ja vastuullisuutta omasta elämästä voidaan herätellä ja rohkaista heitä kokoontumana yhteen. Lopullisena tavoitteena voisi olla, että jokainen ikääntynyt kykenisi rakentamaan nykyisyyttään ja tulevaisuuttaan, ottamaan vastuuta elämästään. (Kurki 2007, 70.)

5.3 Tutkimuksen tulokset

Keskustelin haastateltavieni kanssa voimavaralähtöisyyden periaatteesta: Mitä se heidän mielestään tarkoittaa ja miten he sitä työssään toteuttavat? Haastateltavani kertoivat, että palvelutalolla kaikki hoito lähtee asukkaan omista voimavaroista. Jos asukkaalla on huono päivä, niin se pyritään huomioimaan siten, että ei painosteta liikaa esimerkiksi omatoimisuuteen. Hyvänä päivänä pyritään kannustamaan ja saamaan asukas tekemään asioita itse, esimerkiksi kävelemään. Periaatteena on, että autetaan kun tarvitaan, mutta ”ei aleta passaamaan” toista haastateltavaa lainaten. Haastateltavani kertoivat, että talossa on periaatteessa käytössä kuntouttava työote. Tavoitteita ei kuntoutumiselle kuitenkaan ole asetettu, eikä niitä ole kirjattu hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Syyksi nimettiin asukkaiden korkea ikä. Henkilökunta pyrkii säilyttämään asukkaiden sen hetkisen toimintakyvyn. Toinen haastateltava kertoi kokevansa, että kuntouttava työote toimii heillä. Kuitenkin esimerkiksi opiskelijoiden lähdettyä saatetaan huomata, että asukkaiden toimintakyky on alentunut. Asukas, joka ennen käveli itse rollaattorin avulla ruokailemaan, haluaakin nyt, että hänet viedään sinne pyörätuolilla. Haastateltava uskoi tämän johtuvan siitä, että kun on enempi käsipareja töissä, niin tehdään helposti liikaa asukkaan puolesta.

Asukkailla on haastateltavien mukaan mahdollisuus toimintaan. Toinen haastateltava kertoi, että asukkaat haluaisivat toimintaa hänen kokemuksensa mukaan kuitenkin enemmän. Opiskelijat käyvät pitämässä kerhoja, esimerkiksi tuolijumppaa ja kädentaitoja harjoitetaan. Seurakunnasta käy myös yksi kerhonpitäjä, sekä pappi pitämässä hartaushetken. Haastateltavien mukaan kerhot ja muu toiminta ajoittuu yleensä päiväsaikaan ja vain jotkut tietyt asukkaat osallistuvat niihin. Useimmilla on kiire ruokailemaan tai lepäämään. Illan tullen toimintaa haluttaisiin enemmän, mutta silloin on henkilökuntaa vähemmän töissä, eikä heillä ole aikaa järjestää asukkaille tekemistä. Työntekijät järjestävät kuitenkin mahdollisuuksien mukaan laulutuoquioita, leivontaa ja esimerkiksi pikkujoulut. Toinen haastateltava toi esille, että päivittäin

asukkaat osallistuvat tavallisiin kodin askareisiin, tiskaamiseen, siistimiseen ja petien petaukseen. Toisen haastateltavan mielestä nykyiset niukat henkilöstöresurssit asettavat rajoituksensa sille, kuinka paljon toimintaa he ehtivät järjestämään. Erityisesti haastateltavat kiittelivät opiskelijoita, jotka käyvät kerhoja pitämässä ja omaisia, jotka vievät asukkaita ulos, teatteriin ja muihin harrastuspiireihin.

Pohdinta

Voimavaralähtöisyys on eittämättä yksi tärkeä periaate. On tärkeää, että ikääntyneen omat voimavarat huomioidaan. Käytössä oleva kuntouttava työote tukee ikääntyneen omatoimista selviytymistä. Kyseessä olevalla palvelutalolla ei kuntouttavaa työotetta ole kirjattuna hoito- ja palvelusuunnitelmaan, eikä myöskään työotteelle asetettuja tavoitteita. Se, että kuntouttava työote ja eri keinot sen toteuttamiseksi olisi kirjattuina, varmistaisi sen, että ne myös tulevat käyttöön. Kun tavoitteet laitetaan ylös ja niitä seurataan, niin todennäköisempää on myös, että saadaan tuloksia aikaan. Haastattelussa nousi esille, että kun opiskelijat tai muu ”ylimääräinen” apu lähtee, niin huomataan, että asukkaiden toimintakyky on saattanut alentua. Tärkeää olisikin tehdä opiskelijoille ja sijaisille selväksi, mitä kuntouttava työote merkitsee. Yksi keino olisi kirjata ne hoito- ja palvelusuunnitelmaan, joihin opiskelijat ja sijaiset voisivat perehtyä työssä aloitellessaan.

Haastatteluissa ilmeni, että päiväsaikaan ajoittuva toiminta ei saa, kuin aina tietyt asukkaat osallistumaan. Iltaisin asukkaiden puolelta toivottaisiin enemmän tekemistä, mutta henkilökunnalla ei silloin ole aikaa järjestää sitä. Jos kerhoja ja muita toimintatuokioita voisi ajoittaa eri tavalla, niin saataisiin ehkä useampi osallistumaan. Tällä voisi olla positiivinen vaikutus ikääntyneiden toimintakykyyn. Olin yllätynyt siitä, että palvelutalolla asukkaat osallistuvat jokapäiväisiin kodin töihin, siistimiseen ja petien petaukseen. Palvelutaloissa ei mielestäni tulisi väheksyä yhtäkään hetkeä, jona asukas saa ainakin yrittää toimia itsenäisesti. Luonnollista on osallistua kodin askareisiin, niitä jokainen varmasti osaa tehdä tai ainakin voi yrittää. Oma kokemukseni on ollut, että palvelutaloissa toimitaan usein liian kärsimättömästi. Hoitajat sukkelaan laittavat kaiken valmiiksi, kun asukas ihmettelee vierestä. Olen usein kyseenalaistanut tämän menettelyn ja ollut sitä mieltä, että kykenevälle asukkaalle voi jättää joitakin aamuaskareita tehtäväksi, kun hoitaja kiiruhtaa seuraavan avuksi. Voihan sitä aina

välillä käydä tarkistamassa, että kaikki sujuu hyvin. Asukas saa näin oman rauhan tehdä askareitaan ja samalla hän ylläpitää toimintakykyään ja elämänhallintaansa.

Voimavaralähtöisyyteen liitettynä haastatteluissa puhuttiin paljon fyysisestä toimintakyvystä. Fyysisen toimintakyvyn ylikorostaminen on tavallista vielä tänäkin päivänä. Tarkastellessani haastatteluaineistoa kokonaisuutena pääsin kyllä ymmärrykseen siitä, että palvelutalolla tuetaan kaikkia toimintakyvyn osa-alueita mahdollisuuksien mukaan. Sosiaalisen toimintakyvyn huomioiminen ilmenee esimerkiksi toiminnan järjestämisen kautta. Psykkistä toimintakykyä tuetaan esimerkiksi keskustelun kautta. Tässäkin teemassa sain huomata, että aina ei ole kyse siitä, että henkilökunnalla ei olisi halua tai aikaa järjestää asukkailleen mielekästä tekemistä. Asukkailla on itsellään voi olla vain vähän tai ei lainkaan halua osallistua ja toimia. Kokonaisvaltaiseen toimintakyvyn huomiointiin tulisi paneutua ajan kanssa ja suunnitelmallisesti. Asukkaiden innostamiseen ja henkisen vireyden herättelyyn tarvittaisiin nykyistä enemmän panostusta.

6 OIKEUDENMUKAISUUS

Kolmantena periaatteena Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa mainittiin oikeudenmukaisuuden periaate. Oikeudenmukaisuus ”..liittyy inhimillisten tarpeiden tyydyttämiseen ja hyvinvointiin”. Palvelutarpeen arviointi ja palveluiden myöntämisperusteet tulee olla yhdenmukaiset ja yhdenvertaisuuden turvaavat. Oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan myös syrjinnän estämistä, epäoikeudenmukaisuuteen puuttumista ja erilaisuuden hyväksymistä. (STM 2008, 13.) Tärkeää on paitsi se, että henkilökunta kohtelee asukkaita oikeudenmukaisesti, niin myös se, että asukkaiden keskinäisiin suhteisiin kiinnitetään huomiota. Henkilökunnalla pitäisi olla keinot puuttua esimerkiksi tilanteeseen, jossa jotakuta asukasta syrjitään tai kiusataan.

Artikkelissa ”Sosiaalipalvelut ja piiloutuva oikeudenmukaisuus” (Anu Muuri ja Päivi Nurmi- Koikkalainen, 2006) sanotaan, että taustatutkimusta tehdessä kirjoittajat tulivat huomaamaan, ettei sosiaalipalveluihin ja oikeudenmukaisuuteen liittyvää tutkimusta löytynyt. Heidän mukaansa syitä voi vain arvailla: oikeudenmukaisuuskeskustelua ei sosiaalipalveluissa vain koskaan ole ollut tai, että jokaisella vuosikymmenellä on ollut omat tavoitteensa ja oikeudenmukaisuus on noussut tavoitteeksi vasta 2000- luvulla. (2006, 69.) Huomasin taustatyötä tehdessäni saman asian. Oikeudenmukaisuuteen liittyvää tutkimusta oli varsin vaikeaa löytää. Siksi paneuduinkin lakitekstiin, sillä laeista löytyi tietoa liittyen oikeudenmukaisuuteen.

6.1 Laissa määrättyä

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sanotaan seuraavaa, ”... lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa.” Laissa sanotaan, että asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta hyvää palvelua ja tasa-arvoista kohtelua. Asiakkaan ihmisoikeutta on kunnioitettava, eikä hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään saa loukata. Palveluntarjoajan tulee huomioida asiakkaan mielipide ja toiveet, asiakkaan etu ja tarpeet, sekä hänen äidinkiелensä ja kulttuuritaustansa. (Laki sosiaalihuollon 2000, 4 §.) Laissa määrätään lisäksi, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on aina tehtävä hoito- ja palvelusuunnitelma. Poikkeuksena lyhytaikainen neuvonta tai jos hoito- ja palvelusuunnitelma on ilmeisen tarpeeton. Suunnitelma on aina laadittava

yhteistyössä asiakkaan tai hänen edustajansa kanssa. (Laki sosiaalihuollon 2000, 7 §.) Asiakasta koskeva asia on aina päätettävä siten, että ensinnä huomioidaan asiakkaan etu (Laki sosiaalihuollon 2000, 8 §).

Perustuslaissa määrätään, että jokaisella on oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua, eikä vapautta saa rajoittaa tarpeettomasti. (Perustuslaki 1999, 7 §.) Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan uskonnon harjoittamiseen, ellei halua. (Perustuslaki 1999, 11 §.) Jokaisella on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (Perustuslaki 1999, 17 §). Jokaisella on oikeus sosiaaliturvaan, välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon (Perustuslaki 1999, 19 §). ”Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (Perustuslaki 1999, 22 §).”

6.2 Tutkimuksen tulokset

Keskustelimme haastateltavieni kanssa oikeudenmukaisuuden periaatteesta. Haastateltavani kertoivat, että kaikilla talon asukkailla pitää olla samat edut ja oikeudet. Jo senkin takia, että muutoin asukkaiden kesken tulee eriarvoisuutta. Yksi haastateltava kertoi, että asukkaat keskustelevat keskenään ja helposti tulisi ilmi, jos jotakuta kohdeltaisiin erilailla kuin toisia. Palvelumaksut menevät eläkkeen ja avuntarpeen mukaan. Joskus on toisen haastateltavan mukaan käynyt kuulemma niin, että oikein aktiivinen asukas on saattanut neuvotella hintaan alennusta. Pääperiaate on kuitenkin se, että säännöt ja edut ovat kaikille samat. Palvelutalon henkilökunnan kesken on puhuttu, että aina uuden asukkaan tullessa pitäisi käydä läpi säännöt, ettei tulisi mitään epäselvyyksiä. Kaikille asukkaille on tehty oma hoito- ja palvelusuunnitelma heidän tullessaan taloon. Suunnitelmaa myös tarkistetaan aina väliajoin. Henkilökunta pyrkii toteuttamaan tasapuolisesti asukkaiden toiveita ja tulemaan asukkaita vastaan heidän toiveissaan, mutta siinäkin on rajansa, että millaisia toiveita pystytään toteuttamaan.

Haastateltavien mukaan asukkaiden kesken on joskus konflikteja, mutta yhä vähemmän nykyään. On kuitenkin ollut tapauksia, että henkilökunta on joutunut menemään väliin ja sovittelemaan. Syrjintään on myös puututtu heti, kaikki asukkaat ovat talossa samanarvoisia. Yksi haastateltava arveli, että asukkaiden välisten riitojen vähyys johtuu siitä, että asukkaat ymmärtävät miksi he ovat palvelutaloon tulleet. Syynä on usein

kotona asumisen turvattomuus. Se, että asukkaat kokevat olevansa turvassa palvelutalossa saa heidät tekemään kompromisseja ja sopeutumaan yhteisölliseen ympäristöön.

Pohdinta

Minut yllätti se, että suurin osa palvelutalon asukkaista on muuttanut palvelutaloon omasta tahdosta. Siksi olin myös yllättynyt siitä syystä miksi asukkaiden väliset konfliktit ovat vähäisiä. Yleensä olen tottunut näkemään sellaista, että ikääntynyt on tyytymätön siihen, että hän joutuu muuttamaan palvelutaloon. Ajatus siitä, että hän asumismuotonsa ja sitä myötä turvallisuuden takia olisi valmis tekemään kompromisseja, kuulostaa korviini vieraalta. Tietysti tällainen tilanne on ihanteellinen ja on hienoa, että minäkin sain omin korvin kuulla, että näin todella voi olla. Tätä teemaa käsitellessäni sain jälleen muistutuksen siitä, että jokainen meistä on yksilöllinen. Ei ikääntyneitä voi laittaa samaan muottiin. Eivät kaikki vanhukset hangoittele vastaan, kun joutuvat lähtemään omasta kodista. Toiset ovat tyytyväisiä, koska kokevat olonsa taas turvalliseksi. Ne vanhukset, jotka eivät tahdo lähteä kodistaan ja joutuvat silti lähtemään, kun eivät kerta kaikkiaan pärjää, heidän kokemuksensa oikeudenmukaisuudesta ei varmastikaan toteudu. En tiedä tulemmeko koskaan pääsemään sellaiseen yhteiskuntaan, jossa vanhustenhoito on järjestetty niin, että jokaiselle löytyy hyvä paikka. Esimerkiksi sellainen paikka, jossa voi kokea olevansa turvassa, mutta ei sen takia tarvitse luopua omasta kodista.

Suomessa on hyvä asua siksi, että meillä on lait turvaamassa oikeuksiamme. Käsittääkseni Suomi on oikeudenmukainen hyvinvointivaltio, ainakin noin yleisesti ottaen. Vaikka vanhuksille ei ole omaa lakia, niin on meillä muita lakeja, jotka koskevat meitä kaikkia. Mutta toisaalta vaikka laki turvaa, että meillä jokaisella on oikeus välttämättömään huolenpitoon, niin ei se silti takaa hyvää elämää. Mielestäni ei voida puhua kunnioittavasta kohtaamisesta, jos vanhusta tuetaan vain sen verran kuin on pakko. Aloin myös miettiä sitä, että kun ikääntynyt muuttaa palvelutaloon, niin onko hän jollain tapaa suojatumpi, kuin sellainen vanhus, joka asuu kotona? Palvelutaloon muuttaessa vanhus muuttuu osaksi yhteisöä, vaikka ei sitä sitten haluaisikaan. Käsittääkseni tämä asukkaista koostuva yhteisö turvaa jokaisen yksilönsä oikeuksia. Tälle yhteisölle on tarjottava tasavertaista hoitoa ja yhtäläiset palvelut. Yhteisö ei tavallaan anna tilaa epäoikeudenmukaisuudelle. Jollain tapaa voisi ajatella, että joukossa

on voimaa. Hoitajista ja muusta henkilökunnasta paljastuu helposti sellaiset, jotka tekevät työnsä epätydyttävästi.

Oikeudenmukaisuuteen liitettiin haastatteluissa lakiperusteiset asiat, sekä se, että kaikkia asukkaita on kohdeltava yhdenvertaisesti. Yleisesti ottaen oikeudenmukaisuuden teemasta tuntui olevan vaikea löytää kirjallisuutta, kuten aiemmin mainitsinkin. Haastatteluissakaan oikeudenmukaisuudesta ei keskusteltu kovin laajasti. En osaa nimetä syytä miksi. Onko aihe niin itsestään selvä vai onko niin, kuten aiemminkin olen maininnut, että oikeudenmukaisuudesta on yksinkertaisesti vain liian vähän tietoa vielä.

7 OSALLISUUS

Osallisuuden periaate on neljäs Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen periaate. Tätä periaatetta voidaan tarkastella sekä yksilön, että yhteiskunnan tasolla. Yksilötasolla osallisuuden tulisi näyttäytyä ikäihmisten palveluissa. Ymmärsin niin, että ikääntynyt tulisi esimerkiksi ottaa osalliseksi ja vaikuttamaan oman palvelusuunnitelmansa tekoon. Osallisuuteen liittyy toimintakyvyn vahvistaminen ja ylläpitäminen, sekä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden varmistaminen. Ihminen on iäkkäänäkin yhteisönsä täysivaltainen jäsen. Yhteiskunnan tasolla osallisuus merkitsee ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskuntaan ja elinympäristöön. (STM 2008, 13.)

7.1 Omatoimisuuden ja omanarvontunnon tukeminen

Elämän tarkoituksellisuuden kokemus on tärkeä jokaiselle meistä. Tunne elämän tarkoituksellisuudesta viittaa siihen missä määrin ja miksi elämä koetaan mielekkääksi ja elämisen arvoiseksi. Elämän tarkoitukselliseksi kokeva henkilö on suuntautunut johonkin kohteeseen, esimerkiksi tehtävään tai ihmissuhteeseen. Henkilö kokee elämänsä merkitykselliseksi toimiessaan kohteensa hyväksi. Tällainen toiminta synnyttää eheyden, yhteyden ja merkityksellisyyden tunteita. ”Vanhuudessa elämään tarkoituksettomuutta tuo usein kokemus siitä, että oma elämä on tarpeeton. Myös yksinäisyys sekä heikko terveys ja toimintakyky ovat usein syynä elämän tarkoituksettomuuden kokemiseen vanhuudessa. Heikon terveyden ja toimintakyvyn merkitys elämän tarkoituksettomuuden syynä kasvaa iän mukana.” Tarkoituksellisuuden kokemuksen on havaittu olevan yhteydessä mm. elämään tyytyväisyyteen, hyvään itsetuntoon, hallinnan tunteeseen ja hyvään itse arvioituun terveyteen ja toimintakykyyn. Puolestaan elämän tarkoituksettomuuden kokemus on yhteydessä mm. masentuneisuuteen, päihteiden väärinkäyttöön ja ahdistuneisuuteen. (Takkinen 2003, 215.)

Kuinka elämän tarkoituksellisuuden tunnetta voidaan sitten lisätä? Toiminta ja antoisat ihmissuhteet näyttävät olevan keinoja, jotka edistävät elämän tarkoituksellisuuden tunnetta. Lisäksi on kehitetty terapiamuotoja, jotka keskittyvät tarkoituksen täyttämiseen ja arvojen toteuttamiseen. Arkielämässä hyödyllisiksi keinoiksi on havaittu mm. muistelutyö, harrastus ja toiminta, sitoutuminen, optimistisuus, huumori, hengellinen ja filosofinen pohdiskelu, sekä luovuus ja joustavuus. Muistelu on yksi

tärkeä vanhuuden kehitystehtävä. Menneen elämän konfliktit olisi tärkeä pystyä hyväksymään osaksi elettyä elämää. Elämän tarkoituksellisuuden kokemusta näyttäisi edistävän parhaiten pyrkimys jäsentävään ja ratkaisukeskeiseen muisteluun. Tarkoituksellisuuden kokemusta näyttäisi heikentävän jatkuva suuntautuminen menneisyyteen pakenevaan tai menneisyyteen lukkiutuvaan muisteluun. Tällöin henkilö on tavallaan jäänyt oman menneisyytensä vangiksi. (Takkinen 2003, 215-216.)

Mielekäs harrastaminen ja toiminta ovat yksi tärkeä tekijä elämän tarkoituksellisuuden kokemuksessa. Harrastus ja toiminta pitävät mielen ja ruumiin virkeänä. Sitoutuminen, esimerkiksi ihmissuhteisiin, mainitaan useimmin elämään tarkoitusta tuovaksi asiaksi. Optimistisuus puolestaan pitää yllä elämän tarkoituksellisuuden tunnetta. ”Optimistisuudella tarkoitetaan toiveikasta ja luottavaista suhtautumista tulevaisuuteen.” Optimistisuus näyttäisi olevan yhteydessä vähäisiin fyysisiin vaivoihin ja hyvään mielialaan. Vanhuudessa usein ilmaantuu tarve filosofiselle ja hengelliselle pohdiskelulle mm. omaan kuolemaan liittyvissä asioissa. Mahdollisuus tällaisiin keskusteluihin saattaa olla rajoittunut, koska oma ystäväpiiri on harventunut ja nuoremmat ihmiset saattavat ahdistua ja huolestua ikäihmisestä ja tämän voinnista, jos hän nostaa keskusteluun kuolemaan liittyvät asiat. ”Luovuudella ja joustavuudella tarkoitetaan kykyä nähdä useita vaihtoehtoja, löytää henkilökohtaisesti parhaat ratkaisut ja tarpeen mukaan muuttaa niitä.” Tällä tarkoitetaan esimerkiksi harrastuksen korvaamista toisella terveystarpeiden vuoksi. Aina tällainen menetysten kompensointi ei onnistu, esimerkiksi kuollutta puolisoa on vaikea korvata toisella ihmisellä. Huumorin avulla ihminen voi nousta tilanteen ja itsensä yläpuolelle silloinkin kun kaikki näyttää mahdottomalta. (Takkinen 2003, 218.)

7.2 Tutkimuksen tulokset

Keskustellessamme osallisuuden periaatteesta, siitä mitä haastateltavat sillä ymmärtävät ja miten he sitä työssään toteuttavat, tuli esille muun muassa, että asukkailla on päivittäin mahdollisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen ainakin muiden asukkaiden ja henkilökunnan kanssa. Hetki ajoittuu usein esimerkiksi lounasaikaan, kun kaikki kokoontuvat ruokailemaan yhdessä. Haastateltavien mukaan asukkaat eivät useinkaan hyödynnä tätä, vaan heillä on kiire lepäämään omiin koteihin. Kuitenkin asukkaiden kesken on muodostunut jonkinlaisia suhteita, sillä jos joku on esimerkiksi lounaalta poissa, niin kyllä häntä heti joku kaipaa. Toisen haastateltavan mukaan varsinaista

lujaa yhteisöä ei kuitenkaan ole muodostunut. Haastateltava koki, että asukkaat elävät omaa elämäänsä, omilla kodeissaan.

Asukkaat saavat elää mahdollisuuksien mukaan sellaista elämää kuin haluavat. Talosta saa lähteä minne vain esimerkiksi omaisten kanssa, kunhan vain ilmoittaa henkilökunnalle. Hoito- ja palvelusuunnitelmaan kirjataan asukkaan elämänkaari. Elettyä elämää käydään läpi yhdessä asukkaan ja tämän omaisten kanssa. Keskusteluun nousee esimerkiksi sellaisia asioita kuin, että millaiseen elämäntapaan asukas on tottunut.

Jotkut asukkaat pelkäävät haastateltavieni mukaan olevansa vaivoiksi. Henkilökunta pyrkii keskustellen ja kannustaen auttamaan asukkaan yli tällaisista hetkistä. Kuitenkin asukkaiden korkea ikä ja muut vaivat, esimerkiksi huono kuulo asettavat haasteita. Se kokevatko asukkaat elämänsä tarpeelliseksi on hyvin yksilöllistä. Henkilökunta pyrkii tekemään työnsä sen kautta, että asettavat itsensä asukkaan asemaan. Toinen haastateltava kertoi, että hoitajat tekevät työtään sen kautta, miltä jokin asia heistä itsestään tuntuisi. Käytössä ei ole mitään terapioiden, esimerkiksi muisteluterapiaa. Kaikki asukkaat ovat haastateltavien mukaan tässä päivässä, seuraavat uutisia ja lehtiä ja ovat tietoisia yhteiskunnallisista asioista. Sellaiset asukkaat, jotka ovat elämässään olleet kantaaottavia ja osallistuvia puuttuvat hanakammin heitä ja heidän palveluita koskeviin asioihin. Moni ei kuitenkaan pysty vaikuttamaan näihin asioihin ylemmällä tasolla.

Pohdinta

Haastateltavieni kertoessa sitä, että asukkaat saavat lähteä talosta minne vain, kunhan ilmoittavat henkilökunnalle, alkoi mielessäni pyöriä ajatus siitä, että ikääntyneiden autonomia ja osallisuus hoitolaitoksessa on aina riippuvainen jostain toisesta. Ensinnä asukas odottaa, että joku tulisi häntä hakemaan, että hän voisi lähteä jonnekin. Sitten täytyy ilmoittaa, että on lähdössä ja milloin tulee takaisin. Toki ymmärrän, miksi näin tehdään. Se on turvallisuuskysymys ja säästää henkilökunnan aikaa, kun ei tarvitse jokaista asukasta alkaa etsiä jostakin. Onko se vain sitten niin, että kun ikääntynyt muuttaa palvelutaloon niin hän osittain luopuu omasta vapaudestaan? Ikääntynyt tekee jälleen yhden kompromissin asumismuotonsa vuoksi, sen vuoksi, että saisi kokea olevansa turvassa. En voi varmasti sanoa, mutta uskoisin, ettei menoistaan

ilmoittaminen useimpia ikääntyneitä kuitenkin haittaa. Usein vaikuttaa siltä, että kun palvelutaloon muutetaan, niin elämä alkaa rajoittua sinne talon sisälle. Tämä voi tietysti johtua siitäkin, että ikääntyneen toimintakyky alkaa olla niin alentunut, että koetaan helpommaksi pysytellä pienissä piireissä. Uskon, että on kuitenkin niitäkin, jotka haluaisivat mennä ja osallistua, mutta eivät voi. Heidän mielestään palvelutalo kaikkine rajoituksineen ja usein lukittuine ovineen, voi tuntua vankilalta. Onneksi tutkimukseni kohteena olevalla palvelutalolla ei näin haastateltavieni mukaan ole.

Osallisuuden toteutuminen palvelutalossa ei ole itsestään selvää. Asukkaat eivät haastateltavieni mukaan useinkaan hyödynnä tilaisuuksia olla kontaktissa toisten asukkaiden kanssa. Onko kyse todella siitä, että asukkaat viihtyvät paremmin omissa oloissaan vai siitä, että asukas kokee helpommaksi, mutta ei välttämättä paremmaksi, vaihtoehdoksi vetäytymisen omiin oloihinsa. Kuten olen aiemminkin todennut, niin ei osallistuminen ja toimiminen välttämättä automaattisesti kiinnosta ikääntynyttä, vaan vaaditaan henkilökunnalta kannustamista, jotta saadaan ikääntynyt osallistumaan. Vaikutukset ikääntyneen hyvinvointiin voivat olla merkittäviä, mutta kannustaminen osallistumaan vaatii henkilökunnalta panostusta, johon ei välttämättä ole aikaa tai halua. Tässä kohtaa korostan, että kannustamisen ja painostamisen välillä on raja. Painostaessa astutaan mm. ikääntyneen itsemääräämisoikeuden reviirille, eikä se ole lainkaan hyväksyttävää.

Osallisuuden periaatteen toteutumista haastaa, kuten montaa muutakin periaatetta, asukkaiden korkea ikä ja toiminnanvajaukset. Kun toimintakyky alenee ja ikääntynyt tulee entistä riippuvaisemmaksi toisten avusta, niin miten voidaan välittää vanhukselle viesti siitä, että hän on kuitenkin oman elämänsä ohjaksissa. Tutkimukseni kohteena olevalla palvelutalolla hoitajat pyrkivät asettamaan itsensä asukkaan asemaan työtä tehdessään. Ymmärtääkseni toisen asemaan asettuminen on hyvä keino varmistua siitä, että työn tulos on paras mahdollinen.

8 YKSILÖLLISYYS

Viides periaate Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa on yksilöllisyyden periaate. Yksilöllisyys merkitsee sitä, että ihminen on ainutlaatuinen ja yksilöllinen. Palveluihin liittyvät päätökset tulee tehdä sillä perusteella, kuinka ne vaikuttavat ihmisen kokemukseen itsestään arvokkaana ja elämän kokemiseen mielekkäänä. Yksilöllisyys on myös vastuunottoa omasta elämästä. (STM 2008, 13.)

8.1 Elämäkokemuksen huomioon ottaminen

Vanheneminen ja siihen liittyvät muutokset ovat hyvin yksilöllisiä. Vanhuksen eleyllä elämällä on suuri vaikutus. Esimerkiksi korkea koulutus auttaa säilyttämään toimintakykyä pidempään. Elintavoilla on myös merkittävä vaikutus toimintakyvyn säilymiseen. Palvelutaloon muutto aiheuttaa usein kriisin ihmisessä. Tätä kriisiä voi helpottaa tieto siitä, että palvelutalon henkilökunta on kiinnostunut ikääntyneen elämästä. Uutta asukasta voidaan haastatella, antaa hänen kertoa elämänsä tarina. Asukas saa kertoa elämänkaarensa eri vaiheet, asiat jotka häntä kiinnostavat ja asiat jotka aiheuttavat ahdistusta. Hän voi kertoa tottumuksistaan ja tavoistaan. Tärkeää on käydä läpi myös sosiaaliset suhteet ja sairauksistakin on hyvä puhua avoimesti. Tällä tavoin saadaan tietoa uudesta asukkaasta ja luodaan hänelle turvallinen ja tasapainoinen olo. (Eloranta & Punkanen 2008, 31- 32.)

Maailmankatsomus ja suhtautuminen eri asioihin, kuten vanhenemiseen ja kuolemaan, riippuvat siitä, millaisissa olosuhteissa ihminen on elänyt ja millainen hänen kokemusmaailmansa on. Esimerkiksi uskonnollisen vakaumuksen huomioonottaminen voi tuoda ikääntyneelle runsaasti hyvän olon kokemuksia. Tärkeää on kuitenkin olla hienotunteinen puhuttaessa maailmankatsomukseen liittyvistä asioista. Liiallinen varovaisuus voi toisaalta olla auttamisen esteenä. Palvelutaloissakin hoidon tavoitteena tulisi olla avoimen ja hyväksyvän ilmapiirin luominen, jotta ikääntynyt voisi olla sellainen kuin on. (Kivikoski & Voutilainen 2002, 31- 32.)

Tämän päivän ikääntyneet ovat eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa erilaisessa maailmassa, kuin heitä hoitavat ihmiset. Tämä voi synnyttää ymmärtämättömyyttä ikääntyneen ja hoitajan välillä. Kuuntelemalla ikääntyneen elämäntarinaa hoitaja voi osoittaa arvostavansa häntä, ja sitä kautta pyrkiä myös ymmärtämään ikääntynyttä ja

hänen ajatusmaailmaansa. Suurin osa ikäihmisistä on kasvanut yhteisökeskeisessä kulttuurissa, kun nykyään korostetaan yksilöllisyyttä. Siksi ikääntyneiden voi olla vaikea sopeutua ja ymmärtää nykyajan yksilökeskeisyyttä. Tärkeää on, että hoitajat ymmärtävät tämän, se auttaa heitä ymmärtämään ikääntyneitä paremmin. (Eloranta ym. 2008, 189- 190.)

8.2 Hengellisyys ja monikulttuurisuus

”Hengellisyydellä tarkoitetaan ihmisen kiinnostusta elämän perimmäisiin arvoihin, elämän tarkoitukseen ja oman olemassaolonsa merkitykseen (Eloranta ym. 2008, 145).” Hengellisyys on sisäistä uskoa johonkin korkeampaan voimaan, kun taas uskonnollisuus on hengellisyyden ulkoinen ilmentymä. Ikääntyessä ihminen etsii merkityksiä elämälleen ja yksi suurimpia haasteita on minäkuvan eheytyminen. Hengellinen elämä saattaa tuntua vanhuksesta lohdulliselta, hän saattaa kokea, ettei ole koskaan yksin ja, että häntä rakastetaan. palvelutalossa asukkaan hengelliset tarpeet tulisi huomioida, sillä ne voivat olla osa vanhuksen hyvää arkea. Hengellisyys palvelutalossa voi ilmetä joko henkilökunnan omina toimintakeinoina tai ulkopuolisen, esimerkiksi papin, antaman tuen voimin. Vanhusta tulisi tukea oman elämän eheyden ja viisauden löytämisessä. Henkilökunnalta tämä vaatii herkkyyttä ja uskallusta ottaa asia puheeksi. Vanhus voi olla liian heikko tai hän ei ehkä uskalla ottaa asiaa puheeksi. Hoitaja tai kanssakulkija tarvitsee kolmenlaisia korvia: Yhdet kuulemaan, mitä vanhus sanoo. Toiset kuulemaan, mitä hän ei sano. Kolmannet kuulemaan, mitä hoitajan oma sisin käskee hänen tehdä. Rinnalla kulkeminen elämän iloissa ja suruissa on arjen hengellistä tukemista. ”Kivun ja kärsimyksen hämärtäessä mieltä läsnäolon merkitys korostuu.” Joskus läsnäolo voi olla tärkeämpää kuin tekeminen ja toimenpiteet. (Eloranta ym. 2008, 145- 147.)

Suomessakin maahanmuuttajien määrä kasvaa jatkuvasti. Kulttuurivähemmistöinä meillä on jo vuosisatojen ajan elänyt esimerkiksi saamelaiset ja romanit. Eri kulttuureista tulevat ihmiset ovat hyvin erilaisia. Kokonainen maailmankuva, tavat ja perinteet, vaihtelevat. Niin maahanmuuttajien, kuin jo vuosisatojen ajan kulttuurivähemmistöinä eläneiden ihmisten, kohtaaminen sosiaali- ja terveystalouksissa lisääntyy. Heidän maailmankuvansa ja tapojensa huomiointi on kasvava haaste. Tärkeää on välttää yleistyksiä eri kulttuureita kohtaan, sillä jokainen ihminen on yksilö. Hyvä olisi hankkia tietoa eri kulttuureista ja uskonnoista, jotta voisi pyrkiä parhaaseen mahdolliseen kohtamiseen. Ensiarvoisen tärkeää on käyttää tulkkia aina tarvittaessa.

Näin varmistetaan se, että ei synny väärinkäsityksiä. (Kivikoski & Voutilainen 2002, 33.)

8.3 Tutkimuksen tulokset

Haastateltavat kertoivat, että useimmat asukkaat mieltävät palvelutaloon muuton hyvänä asiana. Joukossa on kuitenkin niitäkin, jotka eivät millään haluaisi muuttaa. Henkilökunta ottaa tällaiset tilanteet haasteena vastaan ja yleisesti ottaen niistä päästään yli keskustellen ja ajan kanssa. Uudelle asukkaalle on annettava aikaa sopeutua. Ymmärrys ja aika auttavat usein ja hiljalleen uuden asukkaan päivät alkavat sujua paremmin. Asukkaan sopeutumista edesauttaa, että hoitajat tukevat asukkaita osallistumaan ulkomaailmaan. Se, että muuttaa palvelutaloon ei tarkoita sitä, että palvelutalon ulkopuolisten kontaktien tulisi katketa. Asukkaat käyvätkin esimerkiksi omaisten kanssa eri tapahtumissa ja harrastuksissa.

Palvelutalossa jokainen asukas saa olla oma yksilönsä ja heillä on oma identiteettinsä. Asukkaasta ei yritetä tehdä ”vain jotakin mummoa”, toista haastateltavaa lainaten, vaan he saavat olla sellaisia kuin ovat. Asukkaat pitävät omat vaatteensa ja saavat kammata hiuksensa miten tahtovat. Jokaisen asukkaan elämäntarina käydään läpi, esimerkiksi onko lapsia, missä ovat asuneet, onko kokemuksia sota-ajasta ja muita tärkeitä asioita elämän varrelta. Näistä asioista jutellaan aina välillä, kun tulee sopiva tilaisuus juttuhetkeen. Poliittisista asioista keskustellaan jos asukas niitä ottaa esille. Yleensäkin asioista keskustellaan asukasta kuunnellen.

Uskonnollinen vakaumus kysytään palvelutalolla hoito- ja palvelusuunnitelmaa tehdessä ja vakaumusta myös kunnioitetaan, jos sellaista on. Haastateltavien mukaan asukas saa toteuttaa uskonnollista vakaumustaan. Asukkaiden keskuudessa ei kuitenkaan ole jyrkkiä vakaumuksia. Kuolema nousee aina väliajoin esille asukkaiden puheissa. Haastateltavat kertoivat, että kuolemasta jutellaan joskus huumorin kautta, joskus vakavammin, mutta aiheesta keskustellaan aina kun siihen tuntuu olevan tarvetta. Asukkaana on ollut yksi kuolemanpelkoinen ihminen, häntä pidettiin kuoleman hetkellä kädestä kiinni, koska se oli hänen toiveensa. Haastatteluissa ei tullut esille, että palvelutalossa olisi eri kulttuuritaustaisia asukkaita. Myöskään kielellisistä eroista ei ollut puhetta.

Pohdinta

Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa (2008) sanotaan yksilöllisyyteen liittyen, että palveluihin liittyvät päätökset tulee tehdä sillä perusteella, että millainen vaikutus niillä on ikääntyneen elämään. Tutkimukseni kohteena olevalla palvelutalolla suurin osa asukkaista on muuttanut taloon omasta halusta. Entä ne vanhukset, jotka joutuvat pakosta lähtemään omasta kodista? Kun kotipalvelulta loppuvat resurssit, että enempää apua ei pystytä tarjoamaan, on vanhuksen aika muuttaa laitokseen. Jälleen tulisi huomaamaan, että yhteiskunnan osalta vaadittaisiin enemmän panostusta ikääntyneiden oloihin. Onko suosituksilla ja periaatteilla mitään merkitystä, jos käytännössä joudutaan toimimaan kuitenkin toisin? On epärealistista olettaa, että yksilöllisyyden periaate, tai mikään muukaan periaate, toteutuisi, jos kyseisen periaatteen toteuttamiseksi ei ole keinoja. Onko se kunnioittavan kohtaamisen toteuttamista, jos periaatteet toteutuvat niiden kohdalla joiden kohdalla toteutuminen on mahdollista? Eikö periaatteiden toteutuminen tulisi ulottaa koskemaan kaikkia tasavertaisesti?

Yksilöllisyys toteutuu kyseessä olevalla palvelutalolla siten, että asukkaat saavat esimerkiksi pitää omat vaatteensa ja heitä kannustetaan huolehtimaan ulkonäöstä. On hyvä, että palvelutalossa on otettu tavaksi keskustella asukkaiden elämäntilasta heidän tullessaan taloon. Näin varmistetaan se, että elämäntarina tulee käytyä läpi jokaisen kanssa. Hoitajat voivat saada samalla sellaista tärkeää tietoa, jota ei muuten välttämättä tulisi käytyä läpi, mutta joka voi auttaa henkilökuntaa ymmärtämään asukasta paremmin. Jos asukkaalle sitten tulee vaikka dementia, niin hoitajilla on paremmat mahdollisuudet ymmärtää kyseisen asukkaan käyttäytymismalleja. Muutenkin voisi ajatella sitä, että hyvän hoitosuhteen luominen edellyttää sitä, että tuntee toisen. Sitä en tiedä kuinka paljon hoitajat kertovat itsestään asukkaille. Vuorovaikutussuhteen toivoisi kuitenkin olevan, ainakin jossain määrin, kaksisuuntainen.

Palvelutalolla asukkaan kanssa keskustelu lähtee asukkaan tarpeista. Henkilökunta ei tuputa, eikä utele, mutta tarttuvat hetkiin, joina asukas on valmis juttelemaan. Tässä kohtaa aloin miettiä sitä asiaa, että liika varovaisuus voi olla pahasta. Tietyntyylinen herkkyys on tärkeää, mutta se ei saa näyttäytyä asukkaalle välinpitämättömyytenä. Henkilökunnassa tulisi olla rohkeutta ottaa asioita puheeksi. Loppujen lopuksi vaikein tie on se, että jättää asioita sanomatta ääneen. Puhumattomuus voi aiheuttaa väärinkäsityksiä ja henkisen vireyden laskua.

Se, ettei haastatteluissa tullut puhetta maahanmuuttajista asukkaina tai muista kielellisistä eroista johtunee siitä, että ei täällä pohjoisessa vielä ole niinkään ikääntyneitä maahanmuuttajia. Eikä toisaalta maahanmuuttajia työvoimana. Tämä tulee kuitenkin olemaan tulevaisuuden haaste. Toivon ja uskonkin, että siihen tullaan valmistautumaan myös täällä Pohjois- Suomessa. Hyvä hoidon ja kunnioittavan kohtaamisen kannalta on tärkeää, että palvelutaloissa huomioidaan eri kulttuurit ja annetaan sitä myöten ihmisille mahdollisuus olla sellaisia kuin ovat.

9 TURVALLISUUS

Kuudes ja viimeinen Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa mainittu periaate on turvallisuuden periaate. Turvallisuuden kokemukseen liittyy niin psyykkinen, fyysinen kuin sosiaalinenkin turvallisuus. Turvallisuuden kokemusta vahvistetaan ja varmistetaan esimerkiksi takaamalla kaikille yhdenvertaiset palvelut ja palveluiden laatu, sekä ehkäisemällä kaltoinkohtelua. (STM 2008, 13.)

9.1 Henkilökohtaisen koskemattomuuden, loukkaamattomuuden ja yksityisyyden takaaminen

”Yksityisyys on vahvasti kokemuksellinen olotila: kokemus omassa rauhassa olemisesta ja rooleista vapautumisesta. Yksityisyyden säilyttäminen ja sen säätelyn mahdollisuus lisää vanhuksen turvallisuudentunnetta ja kokemusta oman elämänsä hallinnasta.” Kirjassa Vanhustenhoito yksityisyys on jaettu neljään osioon: fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja itseen liittyvän tiedon yksityisyyteen. Fyysinen yksityisyys on varmasti kaikkein yksinkertaisin määritellä. Jokaisella ihmisellä on oma reviiri, joka on keskimäärin korkeintaan 50 cm reviirin ytimestä, eli kehosta. Tällä intiimillä alueella toimitaan yleensä vain läheisten ihmisten kanssa. Hoidettaessa hoitajat joutuvat tulemaan tälle intiimille reviirille. Tällöin vanhuksella on oikeus saada hyvää ja kehon yksityisyyttä kunnioittavaa hoitoa. Fyysinen yksityisyys on myös tilaan liittyvää yksityisyyttä, esim. oma huone tai vain pelkkä vuode ja sen lähiympäristö, mikäli vanhus on vuodepotilas. (Vallejo Medina ym. 2005, 345- 346.)

Psyykkiseen yksityisyyteen kuuluu vanhuksen oikeus päättää siitä, mitä asioita hän haluaa itsestään jakaa. Psyykkinen yksityisyys on myös sitä, että vanhus saa itse säädellä vuorovaikutuksen määrää, eikä hänen ole pakko osallistua esimerkiksi vanhainkodin hartaus- tai kulttuuritilaisuuksiin. Psyykkistä yksityisyyttä voivat loukata vaikkapa liian henkilökohtaiset kysymykset liittyen elämäntilanteeseen. Itseen liittyvän tiedon yksityisyys liittyy läheisesti psyykkiseen yksityisyyteen. ”Vanhuksella on oikeus saada riittävästi tietoa itseään ja hoitoaan, kuten lääkitystään, koskevista asioista.” Vanhuksella on oikeus olettaa, että kaikki hänestä kerätty tieto on luottamuksellista. Sosiaalinen yksityisyys on oikeutta säädellä ihmissuhteiden määrää ja laatua. Esimerkiksi laitoksessa asuvalla vanhuksella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä laitoksen

ulkopuolella asuviin sukulaisiin ja olla muutoinkin osallisena laitoksen ulkopuolisessa elämässä. (Vallejo Medina ym. 2005, 345- 346.)

”Vanhuksella on oikeus siihen, että hänen fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen tai ammatilliseen minäänsä ei kohdistu loukkauksia.” Hoitotilanteissa vanhusta saatetaan loukata käsittelemällä häntä kovakouraisesti, koskettamalla epäkunnioittavasti, turhan paljon paljastamisella ja liikkumisen rajoittamisella. Vanhusta ja hänen ajatuksiaan saatetaan väheksyä, häntä saatetaan hoitaa virikkeettömästi ja häneltä voidaan riistää itsemääräämisoikeus. ”Vanhuksen tavat ja tottumukset, elämäkatsomus ja kulttuuri voivat olla kriittisen arvostelun kohteina.” Hoitajat saattavat tahtomattaankin loukata vanhusta, jos eivät tiedä tarpeeksi vanhuksen taustasta. Vanhan ihmisen ammattitaitoa tulisi myös kunnioittaa ja arvostaa, eikä korostaa sitä, että vanhus ei enää olisi ammattilainen. (Vallejo Medina ym. 2005, 346.)

Erityisen tärkeää on tapaturmien, esimerkiksi kaatumisten ehkäisy. Kaatumisen seurauksena voi olla lonkkamurtuma, jonka seurauksena edessä voi olla pitkä vuodelepo. Vuodelepo saattaa alentaa vanhuksen toimintakyvyn nopeastikin. Kaatumisten ehkäisyssä tulisi kiinnittää erityistä huomiota tilojen esteettömyyteen, näkökyvyn huoltamiseen oikeilla silmälasilla tai kaihileikkauksella, sekä lääkkeiden haittavaikutusten minimointiin. Ikääntyneille on tarjolla erilaisia apuvälineitä, joihin heillä on oikeus asuinpaikasta riippumatta. (Vallejo Medina ym. 2005, 62- 63.)

9.2 Ympäristön viihtyisyyden ja turvallisuuden luominen

”Pitkäaikaisesti laitoksessa asuvilla ja hoidettavilla ihmisillä säilyvät samat tarpeet kuin kotona asuessa (Kotilainen 2002, 122).” Näihin tarpeisiin voidaan lukea tarve olla omassa rauhassa, mutta myös tarve olla tekemisissä ihmisten kanssa, kuulua yhteisöön. Nämä asiat tulisi ottaa huomioon suunnitellessa laitoshoidon ympäristöä. Ihanteellista olisi jos laitospaikka olisi lähellä entisiä kotikulmia, että ikkunasta voisi nähdä tuttuja maisemia ja luontoa. Yhteys entisiin naapureihin ja ystäviin säilyy hyvien liikenneyhteyksien avulla. Kodikkuutta ja viihtyisyyttä asumisessa on helppoa ja edullista lisätä sisustuksella, väreillä ja valaistuksella.

”Laitoksissa ympäristö on tärkeä niin asumisen ympäristönä, työympäristönä kuin virikeympäristönäkin. Nykyisten laitosten ympäristöjen suurimpia puutteita ovat usean

hengen huoneet erityisesti terveyskeskusten pitkäaikaisosastoilla, huonot pesu- ja wc-tilat, suuret osasto- tai yksikkökoot sekä puutteelliset ruokailu-, seurustelu- ja harrastustilat ja vähäiset mahdollisuudet päästä pihamaalle tai parvekkeelle. (Kotilainen 2002, 123.)” Vanhoissa laitoksissa näkee paljon ns. käytävämallia, jota on hyvin vaikea muuttaa kodinomaiseksi. Käytävät tekevät työn henkilökunnalle raskaammaksi ja vähentävät asukkaiden luonnollista osallistumista yhteisön elämään. Asukkaiden kannalta ympäristön selkeys on tärkeä jokapäiväisen elämän sujumisen kannalta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että käytävämalli olisi ainoa selkeä ratkaisu. ”Asukasta tukevassa ympäristössä on tuttuja kiinnekohtia.. (Kotilainen 2002, 124).” Ikääntyneille tutumpia ovat esimerkiksi vähän vanhemmat huonekalut, kuin aivan modernein ja uusien suuntaus.

Laitoksessa asuvalle oma huone on tärkeä tekijä. Asukkaan kuuluisi tuntea hallitsevansa omaa huonettaan ja hänellä tulisi olla valta päättää sen sisustuksesta, jos suinkin vain on mahdollista. Huoneen ja siihen kuuluvan hygieniatilan tulee olla riittävän tilavia ja hyvin varusteltuja, jotta asukas pystyy siellä toimimaan mahdollisimman hyvin. Jos asukas käyttää pyörätuolia tai on vuoteessa hoidettava, vuoteen ympäristöön ei tule sijoittaa vaikeasti siirrettäviä huonekaluja, jotta hoito ja avustaminen onnistuisivat hyvin ja turvallisesti. Paitsi omaa rauhaa, niin asiakkaat tarvitsevat sosiaalisia kontakteja, joita voi pitää yllä yhteistiloissa. Esimerkiksi tilavassa keittiössä henkilökunta ja asukkaat voivat valmistaa ruokaa yhdessä. Lisäksi tarvitaan ainakin yksi olohuone, mieluiten kuitenkin useampia oleskelutiloja. Turvallisuus on asumisessa tärkeä tekijä. Esimerkiksi kynnysten, ovien ja valaistuksen suunnittelussa turvallisuuden on kiinnitettävä erityistä huomiota. Laitoksessa turvallisuuden tulisi ulottua seiniä pidemmälle, eli sinne pihamaalle saakka. Tarvittaessa pihamaa voidaan esimerkiksi aidata kauniisti. Pihamaalle pääsyn tulisi olla esteetön ja kävelyreittien helppokulkuisia ja turvallisia. Vuodepotilaidenkin tulee päästä ainakin parvekkeelle asti. (Kotilainen 2002, 122- 126.)

9.3 Tutkimuksen tulokset

Turvallisuuden periaatetta koskevassa keskustelussa haastateltavani kertoivat, että yleisin syy miksi asukkaat tulevat palvelutaloon on se, että he kokevat olonsa turvattomaksi kotona. Erityisesti öinen aika on ollut monelle palvelutaloon muuttavalle kauhun paikka. Asukkaat ovatkin erittäin kiitollisia siitä, että talossa on ympäri vuorokauden henkilökuntaa. Toinen haastateltava kertoi, että ikääntyneen

turvallisuuden tunne koostuu siitä, että hänellä on kokemus siitä, että saa varmasti apua tarvittaessa. Turvallisuuden kokemusta parantaa myös talossa oleva turvahuonejärjestelmä, kaikilla asukkailla on turvaranneke, josta voi hälyttää apua tarvittaessa. Kaikista asunnoista lukitaan yöksi ovet, jotta kukaan ei pääse toisen huoneeseen.

Talossa on palohälyttimet. Hälytys menee suoraan palolaitokselle ja henkilökunnalla on selvä pelastautumissuunnitelma. Turvallisuutta lisäävät myös erilaiset apuvälineet. Kaikilla asukkailla on käytössä rollaattori ja osalla myös pyörätuoli. Kahdella asukkaalla on asunnoissaan nostolaitteet. Henkilökunta ehdottaa asukkaalle esimerkiksi mattojen ottamista pois lattioilta, jos kokevat ne turvallisuusriskiksi. Viime kädessä tämäkin on kuitenkin asukkaan päätettävissä. Henkilökunta voi pohtia yhdessä asukkaan kanssa esimerkiksi sängyn vaihtamista, jos katsovat, että asukkaan oma sänky on vaikka kovin matala. Korkeammalta sängyltä on esimerkiksi helpompi nousta omatoimisesti ylös, mikä lisää taas ikääntyneen omien voimavarojen käyttöä. Haastateltavien mukaan turvallisuuden tunnetta lisää, että laissa on määrätty, että kaikilla asukkailla oltava yhdenvertaiset palveluiden myöntämisperusteet. Jokaisella on oikeus valittaa, mikäli ei ole tyytyväinen.

Suurimmiksi puutteiksi talon turvallisuudessa koetaan kynnykset. Haastateltavan kertoman mukaan talo on rakennettu 22 vuotta sitten, eikä silloin ole osattu ajatella samalla tavoin asioita, kuin nykypäivänä. Kynnykset aiheuttavat vaaratilanteita ja rasittavat sekä asukkaita, että henkilökuntaa. Ulkoillessa takapihalla oleva luonnonnurmi koetaan myös kaatumisriskinä. Asukkaat oleilevat asfaltoidulla pihalla silloin kun ulkoilevat. Ulkoilu tapahtuu yleensä kesäaikaan, ei kuitenkaan päivittäin. Omaiset ja muut vapaaehtoiset käyvät asukkaiden kanssa ulkona aina kun ehtivät. Asukkaat voivat oleilla omilla parvekkeillaan. Riskinä ovat karkailevat asukkaat, heitä joutuu pitämään vähän silmällä.

Pohdinta

Turvallisuuden periaatteesta keskusteltiin haastatteluissa paljon. Teoriatietoa löytyi myös runsaasti. Uskon, että syy tähän on se, että turvallisuus on jollain tapaa konkreettisempi käsite, kuin vaikkapa osallisuus tai oikeudenmukaisuus. Turvallisuuden periaate on mielestäni musta-valkoisempi, kuin muut periaatteet, se ei jätä niin paljoa

tulkinnan varaa. Palvelutalolla turvallisuuden periaate toteutuu pääsääntöisesti. Suurimpia puutteita ovat kynnykset ja se, että asukkaiden ulkoilu ei ole järjestetty parhaalla mahdollisella tavalla. Turvallisuuden voidaan ajatella käsittävän sen, että ikääntynyt uskaltaa luottaa siihen, että häntä kohdellaan hyvin. Kyseessä olevalle palvelutalolle suurin osa asukkaista on tullut omasta tahdosta. Tämän voisi ajatella viittaavan siihen, että asukkaat luottavat siihen, että heistä huolehditaan ja, että he saavat olla turvassa.

Se, että asukkaiden huoneistot lukitaan yöksi, on kaksitahoinen asia. Toisaalta sillä lisätään asukkaiden turvallisuutta. Toisaalta se voi aiheuttaa kokemuksen siitä, että on vangittuna omaan asuntoon. Se voi jopa vähentää turvallisuuden tunnetta, koska asukkaalle saattaa tulla kokemus siitä, että hän ei pääse ulos, mutta hänen huoneistoonsa voi kuitenkin tulla se, jolla on avaimet. On hienoa, että asukkailla on mahdollisuus yksityisyyteen, koska heillä on omat huoneistot. Yksinään, omassa rauhassa, ihminen voi olla juuri sellainen kuin on. Palvelutaloissa yksityisyys on mielestäni kuitenkin jollain tapaa epämääräinen käsite. Asukkaiden huoneistoihin voidaan kuitenkin mennä sisälle koska vain. Vaikka koputettaisiinkin, niin on eri asia, onko asukkaalla mahdollisuus siihen, että hän ei päästä ketään asuntoonsa. Onko asukkaalla todella mahdollisuus säädellä vuorovaikutuksen määrää? Onko koputus vain ilmoitus siitä, että nyt tullaan sisään? Tämä voi vähentää asukkaan kokemusta yksityisyydestään, sillä hän ei voi koskaan luottaa siihen, että ketään ei varmasti nyt tule sisään. Tässäkin asiassa on toki muistettava se, että asukas voi olla huonokuntoinen ja hänelle on parempi, että hoitajat saavat kulkea vapaasti. Tämä saattaa säästää asukasta rasiukselta. Mutta onko sitten niin, että kun asukkaan toimintakyky alenee, niin hän menettää yksityisyytensä?

Aloin pohtia laajemmin myös sitä, että asukkaalla on mahdollisuus valittaa hoidostaan, mikäli ei ole tyytyväinen. Vaikka asukkaalla olisi näennäisesti mahdollisuus valittaa, niin kuinka moni todella uskaltaa ryhtyä siihen? Erityisesti tulin ajatelleeksi sellaisia ikääntyneitä, joilla ei ole omaisia tai muita läheisiä. Pelkona saattaa olla, että kohtelu muuttuu tylymmäksi, jos uskaltautuu valittamaan. Ja kun ei ole ketään pitämässä ikääntyneen puolia, niin asukas saattaa kokea helpommaksi vaihtoehdoksi tyytymisen saamaansa kohteluun. En tarkoita tällä sitä, että vanhustyöntekijät välttämättä näin käyttäytyisivät, mutta asukkaalla saattaa olla sellainen pelko. Vielä kun otetaan huomioon se, että tämän päivän vanhukset ovat juuri niitä sota- ajan eläneitä, jotka sopeutuvat ja tyytyvät vähään. Tämä asettaa haasteensa sille, että voitaisiin toteuttaa hyvää hoitoa ja palvelua. Yleisesti ottaen työn kehittäminen lähtee palautteesta, olkoon

sitten vaikka negatiivista. Jos asukas ei uskalla sanoa, mitä todella ajattelee, niin ei henkilökunta pysty parantamaan työnsä laatua, vaikka halua olisikin.

10 POHDINTA

Lähtiessäni tekemään opinnäytetyötä tästä aiheesta, ikääntyneen kunnioittava kohtaaminen, olin aika kyynisellä mielellä liikkeellä. Ajan saatossa, varsinkin hoitotyötä palvelutalossa tehtyäni, olen ollut sitä mieltä, että ikääntyneiden oloissa on paljon parannettavaa. Erityisesti olen kiinnittänyt huomion siihen, kuinka ikääntyneitä ihmisiä kohdataan jokapäiväisessä elämässä. Suurimpana puutteena olen kokenut sen, ettei ikääntyneitä ja heidän hoitoaan koskevaa lainsäädäntöä ole olemassa. Jos vanhuslaki olisi, se pitäisi sisällään määräykset kaikista niistä asioista, joista kunnioittava kohtaaminen muodostuu. Toki, kun on ihmisten välisistä suhteista kyse, niin virhemarginaali on aina olemassa. Ja kuten olen tätä opinnäytetyötä tehdessäni tullut huomaamaan, niin ikääntyneitä ei kuulu, eikä voi laittaa yhteen muottiin. Siksi kunnioittavaa kohtaamista on aika hankala määritellä tavalla, joka sopisi kaikille. Kuitenkin ajantasainen tai edes olemassa oleva lainsäädäntö loisi pohjan, jolta lähteä rakentamaan kunnioittavaa ja tasa-arvoista vanhusten hoitoa. Kun perustuslaissa jo sanotaan (Perustuslaki 1999, 22 §), että julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, niin en saata ymmärtää, että vanhuksille ei ole omaa lainsäädäntöä turvaamassa heidän oikeuksiaan.

Kokemus, jonka sain kyselylomakkeiden tiimoilta, sai minut epäilemään tutkimukseni luotettavuutta. On ikävä sanoa näin, mutta uskon, että ikääntyneiden hyvä hoito ei toteudu joka paikassa samalla tasolla, kuin tutkimukseni kohteena olevalla palvelutalolla. Siksi onkin harmillista, että en ehtinyt toteuttaa suurempaa otantaa. Aiemmistä kokemuksista huolimatta, haastatteluista minulle jäi varsin positiivinen kokemus. Haastateltavani kertoivat, että eivät olleet millään tavalla ehtineet valmistautua haastatteluihin, esimerkiksi perehtymällä tutkimussuunnitelmaan. Keskustellessamme minulla oli kuitenkin erikoinen tunne siitä, että he olisivat valmistautuneet. Niin hienosti he puhuivat ja nostivat esille niitä asioita, joita olen itsekin teoriaosuutta kirjoittaessani pitänyt tärkeinä. Kuultuani, että molemmat haastateltavani olivat tehneet pitkän, yli kaksikymmentävuotisen, työuran palvelutalossa, ymmärsin, että heidän ammattitaitonsa on niin hyvällä pohjalla, että nämä asiat olivat heille ainakin suhteellisen luonnollisia keskustella. Voinen siis korostaa jälleen sitä, että vanhustyötä tehdään oman persoonan kautta. On vain luotettava siihen, että vanhustyöntekijät olisivat paitsi koulutuksen puolesta ajan tasalla, niin myös kiinnostuneita kehittymään omassa työssään.

Erityisesti mietin sitä, että koulutukseen tulisi panostaa. Vanhusten parissa tehtävään työhön tulisi palkata ihmisiä, joilla on tietoa ja taitoa liittyen vanhuksiin. Jos hoitavaksi henkilöksi palkataan, vaikka sitten sijaiseksi, joku, jolla ei koulutusta alalta ole, niin ei voida luottaa siihen, että työn tulos on sama, kuin vanhustyöhön koulutetun ihmisen. Koulutukseen panostaminen, tai panostamatta jättäminen, kertoo yhteiskunnan taholta yleisesti ottaen ikääntyneiden arvostuksesta. Minulle jäi kokemus siitä, että tutkimukseni kohteena olevalla palvelutalolla luotetaan työntekijöiden ammattitaitoon. Toinen haastateltava sanoi lopuksi, että se, mitä he ovat haastatteluissa kertoneet edustaa hänen uskoakseen talon näkemystä, koska heillä molemmilla on niin pitkä työura takanaan.

Haastatellessani ja aineistoa analysoidessani minulle tuli vähän yllätyksenä se, että mitä työntekijä ymmärtää jollakin tietyllä periaatteella tarkoitettavan, on aika lailla sama asia kuin se, kuinka hän sitä työssään toteuttaa. En kyennyt tutkimuksen tuloksia analysoidessani erottelemaan varsinaisesti sitä, mitä työntekijä ymmärtää kyseisellä periaatteella tarkoitettavan ja sitä miten hän sitä työssään toteuttaa. Kaikki periaatteet käsiteltiin oikeastaan käytännön kautta. Syvempään, filosofiseen pohdiskeluun emme haastatteluissa ryhtyneet. Syvähaastattelu olisi voinut tuoda taas uusia näkökulmia liittyen tähän aiheeseen.

Ehdottomasti haasteellisinta opinnäytetyötä tehdessäni oli se, että kaikki oikeastaan liittyy kaikkeen. Työssäni käsittelin kuutta eri teemaa ja todellisuus on se, että ne kaikki ovat jotenkin yhteydessä toisiinsa. Vaikeaa oli jaotella asioita jonkin tietyn teeman alle. Tutkiessani sitten toista osa-aluetta tuli esille osittain samoja asioita, kuin aiemmassakin teemassa. Hankalaa oli myös se, että joistakin teemoista löytyy enemmän tietoa kuin toisista. Jotkut teemat, kuten esimerkiksi oikeudenmukaisuus, on huonosti edustettuna kirjallisuudessa. Teemojen välille syntyikin pakosta epätasapainoa. Haastateltavilla oli myös tietyistä teemoista, esimerkiksi itsemääräämisoikeudesta, selkeästi enemmän sanottavaa kuin toisista.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut hyvin pitkä ja puuduttava prosessi. En koe varsinaisesti, että kokemus olisi ollut pelkästään huono. Lähinnä ajattelen sitä, kuinka paljon olen käynyt läpi erilaisia tunteita tähän työhön liittyen ja aina on pitänyt koota itsensä ja jatkaa. Toisaalta ajattelen eräänlaisten ”luomiskipujen” kuuluvankin tutkimustyöhön. Jos valmista tulee helposti, niin työ ei varmaankaan ole ollut tarpeeksi haastava. Olikohan minun aiheeni sitten liian haastava kun ajattelee sitä, kuinka

vaikealta edistyminen välillä on tuntunut? Toisaalta opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoista ja avartavaa. Mitä vanhemmaksi tulen ja mitä enemmän kokemuksia minulle kertyy, sitä vähemmän musta- valkoinen olen eri asioiden suhteen. Käsittääkseni se on hyvä piirre ihmisessä. Siksipä tähän onkin hyvä lopettaa. Jatkan näkökulmieni laajentamista sitten työelämässä.

LÄHDELUETTELO

- Eloniemi-Sulkava, Ulla 2002. Seksuaalisen identiteetin tukeminen. Teoksessa Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Backamn, Kaisa & Paasivaara, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla & Finne-Soveri, Harriet U. 2002. Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu – Opas laatuun. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi. 35-37.
- Eloranta, Tuija & Punkanen, Tiina 2008. Vireään vanhuuteen. Tammi, Helsinki.
- Hakonen, Sinikka 2008. Ikääntyvien voimavarat. Teoksessa Kuluerästä voimaraksi – Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. PS-kustannus, Jyväskylä. 121-152.
- Helin, Satu 2003. Palvelujärjestelmä toimintakykyisyyden ja selviytymisen edistäjänä. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) 2003. Gerontologia. Duodecim, Helsinki. 336-349.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Tammi, Helsinki.
- Holma, Tupu & Heimonen, Sirkkaliisa & Voutilainen, Päivi 2002. Kuntouttava työote. Teoksessa Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Backamn, Kaisa & Paasivaara, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla & Finne-Soveri, Harriet U. 2002. Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu – Opas laatuun. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi. 43-47.
- Kivikoski, Tuija & Voutilainen, Päivi 2002. Ikäihmisten kielen, kulttuurin ja vakaumuksen kunnioittaminen – avain aitoon kohtaamiseen. Teoksessa Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Backamn, Kaisa & Paasivaara, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla & Finne-Soveri, Harriet U. 2002. Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu – Opas laatuun. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi. 31-34.
- Kontula, Osmo 2003. Seksuaalikäyttäytyminen. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) 2003. Gerontologia. Duodecim, Helsinki. 220-236.

- Kotilainen, Helinä 2002. Yksityisyyden ja yhteisöllisyyden turvaava laitoshoitoympäristö. Teoksessa Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Backamn, Kaisa & Paasivaara, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla & Finne-Soveri, Harriet U. 2002. Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu – Opas laatuun. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi. 122-126.
- Kurki, Leena 2007. Innostava vanhuus. Finn Lectura, Helsinki.
- Meriläinen, Pirkko & Perälä, Marja-Leena & Virta, Kari 1994. Teoksessa Uutela, Antti & Ruth, Jan-Erik (toim.) 1994. Muuttuva vanhuus. Gaudeamus, Tampere. 237-248.
- Muuri, Anu & Nurmi-Koikkalainen, Päivi 2006. Sosiaalipalvelut ja piiloutuva oikeudenmukaisuus. Teoksessa Teperi, Juha & Vuorenkoski, Lauri & Manderbacka, Kristiina & Ollila, Eeva & Keskimäki, Ilmo (toim.) 2006. Hyvinvointivaltion rajat. Riittävät palvelut jokaiselle – Näkökulmia yhdenvertaisuuteen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Stakes, Helsinki. 65-79.
- Ruoppila, Isto & Suutama, Timo 2003. Kognitiivisen toimintakyvyn tukeminen. Teoksessa Iäkkään väestön terveyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja edistäminen. Sosiaali- ja terveysministeriö 2003. Helsinki. 159-170.
- Taipale, Vappu & Vaarama, Marja 2002. Lukijalle. Teoksessa Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Backamn, Kaisa & Paasivaara, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla & Finne-Soveri, Harriet U. 2002. Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu – Opas laatuun. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi. 3-5.
- Takkinen, Sanna 2003. Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) 2003. Gerontologia. Duodecim, Helsinki. 210-219.
- Vallejo Medina, Aila & Vehviläinen, Sirpa & Haukka, Ulla-Maija & Pyykkö, Virpi & Kivelä, Sirkka-Liisa 2006. Vanhustenhoito. WSOY, Helsinki.

INTERNET- LÄHTEET

Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2008:3.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 2008.

http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;353;11124;10316

Luettu 16.9.2009

Kansaneläkelaki 2007. 11.5.2007/568.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070568>

Luettu 3.11.2009

Kemi – Iäkkäiden ihmisten palvelut.

<http://www.kemi.fi/sosiaali-terveyspalvelut/Ikaantyyvat/Kotihoito.htm>

Luettu 22.3.2009.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000. 22.9.2000/812.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20sosiaalihuollon%20asiakkaan%20asemasta%20ja%20oikeuksista>

Luettu 17.9.2009

Perustuslaki 1999. 11.6.1999/731.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>

Luettu 17.9.2009

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV –

Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>

Luettu 15.8.2009

Terveystieto. Mikä on palvelukoti?

http://www.terveysinfo.net/uutiset/artikkeli_lue/95

Luettu 24.10.2009

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Itsemääräämisoikeus

- Mitä mielestänne tarkoittaa ikääntyneen itsemääräämisoikeus?
- Millä tavoin toteutate työssänne ikääntyneen itsemääräämisoikeuden periaatteita?

Voimavaralähtöisyys

- Mitä mielestänne tarkoittaa ikääntyneiden voimavarojen huomioiminen omassa työssänne?
- Miten toteutate ikääntyneiden omien voimavarojen hyödyntämistä työssänne?

Oikeudenmukaisuus

- Mitä tarkoitetaan oikeudenmukaisuudella palvelutalossa ikääntyneiden parissa tehtävässä työssä?
- Millä tavalla toteutate oikeudenmukaisuutta omassa työssänne?

Osallisuus

- Mitä tarkoittaa mielestänne ikääntyneen osallisuus palvelutalossa?
- Miten itse huomioit omassa työssäsi ikääntyneen osallisuuden?

Yksilöllisyys

- Mitä mielestänne tarkoittaa ikääntyneen yksilöllisyys palvelutalossa?
- Miten huomioitte ikääntyneen yksilöllisyyden työssänne?

Turvallisuus

- Mitä tarkoittaa ikääntyneen turvallisuuden tunne palvelutalossa?
- Miten huomioitte itse ikääntyneen turvallisuuden tunteen omassa työssänne?